

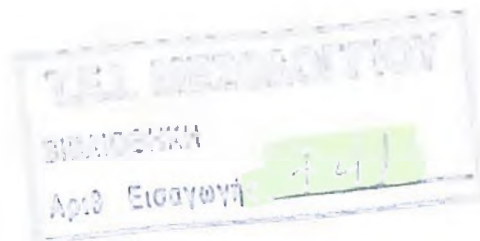
**ΤΕΙ ΜΕΣΟΛΟΓΓΙΟΥ
ΤΜΗΜΑ ΛΟΓΙΣΤΙΚΗΣ**

ΚΟΙΝΩΝΙΚΟΟΙΚΟΝΟΜΙΚΗ ΔΗΜΟΓΡΑΦΙΑ:

**Η ΣΧΕΣΗ ΜΕΤΑΞΥ ΤΗΣ ΦΥΣΙΚΗΣ ΜΕΤΑΒΟΛΗΣ
ΤΟΥ ΠΛΗΘΥΣΜΟΥ ΚΑΙ ΤΩΝ
ΚΟΙΝΩΝΙΚΟΟΙΚΟΝΟΜΙΚΩΝ ΧΑΡΑΚΤΗΡΙΣΤΙΚΩΝ
ΜΙΑΣ ΧΩΡΑΣ-**

**ΜΙΑ ΜΕΛΕΤΗ ΠΛΗΘΥΣΜΟΥ ΤΗΣ ΕΛΛΑΔΑΣ ΣΤΟ
ΤΕΛΟΣ ΤΟΥ ΑΙΩΝΑ-**

ΤΑΣΕΙΣ, ΠΡΟΒΛΗΜΑΤΑ ΚΑΙ ΠΡΟΤΑΣΕΙΣ.

ΚΟΡΡΕ ΓΕΩΡΓΙΑ

ΕΙΣΗΓΗΤΗΣ: ΓΕΩΡΓΙΟΣ ΔΗΜΗΤΡΟΥΚΑΖ

ΜΕΣΟΛΟΓΓΙ, ΣΕΠΤΕΜΒΡΙΟΣ 1998

Κεφάλαιο 1: Εισαγωγή

Α. Η σημασία των πληθυσμιακών μελετών

Β. Βασικοί ορισμοί

Γ. Περιεχόμενα της μελέτης

Κεφάλαιο 2: Πληθυσμός και δημογραφία: Το θεωρητικό υπόβαθρο

Α. Πληθυσμιακές θεωρίες μέσα από την ιστορία

1. Σκέψεις περί πληθυσμού από την αρχαιότητα
2. Πληθυσμιακές θεωρίες πριν τον Malthus
3. Η Malthusιανή πληθυσμιακή θεωρία
4. Πληθυσμιακές θεωρίες μετά τον Malthus

Β. Πληθυσμιακά χαρακτηριστικά και προβλήματα

Γ. Μέτρηση της φυσικής μεταβολής του πληθυσμού:

Δείκτες γεννητικότητας και θνησιμότητας

1. Μέτρηση θνησιμότητας
2. Μέτρηση γεννητικότητας

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 3: Μεθοδολογική προσέγγιση

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 4: Ερευνητικά αποτελέσματα: Η δημογραφική κατάσταση, ροπές και προβλήματα στην Ελλάδα – προτάσεις

Α. Γενική μεταβολή του πληθυσμού στην μεταπολεμική Ελλάδα-μερικές χρήσιμες διεθνείς συγκρίσεις

Β. Γεννητικότητα και θνησιμότητα στην Ελλάδα-αλλαγές στο χρόνο

Γ. Αίτια της χαμηλής γεννητικότητας-συγκεκριμένα προβλήματα στην σύγχρονη Ελλάδα

Δ. Προτάσεις

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 5: Περίληψη και συμπεράσματα

Κεφάλαιο 1:

ΕΙΣΑΓΩΓΗ

A. Η σημασία των μελετών πληθυσμού

Κάνοντας μια αναδρομή στην πορεία των ανθρώπινων κοινωνιών, συμπεραίνουμε ότι οι δράσεις της κάθε κοινωνίας, δεν αποτελούν το σύνολο των δράσεων των ανεξάρτητων προσώπων που την απαρτίζουν.

Είναι ιστορικά τεκμηριωμένο ότι η δημιουργία και η εξέλιξη των ανθρώπινων κοινωνιών είχαν σαν αποτέλεσμα την πολιτισμική ανάπτυξη. Σπέρματα αυτής της θεωρίας φανερώνονται και στην αρχαιοελληνική περίοδο μέσω κάποιων βασικών εννοιών όπως «η ισχύς εν τη ενώσει».

Συμπερασματικά ο όρος «άτομο» σε φιλοσοφική βάση αντικαθίσταται από τον όρο «σύνολο».

Οι πληθυσμιακές μελέτες (σύμφωνα με τον R. Lownton) είναι ένας γνωστικός τομέας που μπορεί να τοποθετηθεί μεταξύ των:

- i. Ιατρικών επιστημών και επιστημών για τη ζωή (όπως βιολογία, γενετική και φυσική ανθρωπολογία),
- ii. Περιβαλλοντικών επιστημών (όπως οικολογία και εν μέρει γεωγραφία) και
- iii. Κοινωνικών επιστημών (όπως κοινωνιολογία, οικονομολογία, πολιτικές επιστήμες, κοινωνική ανθρωπολογία και πάλι εν μέρει γεωγραφία).

Στην εργασία αυτή το θέμα αναλύεται μέσα από την κοινωνική του διάσταση.

Τα χαρακτηριστικά της κάθε κοινωνίας παίζουν καθοριστικό ρόλο στην οποιαδήποτε πολιτική, οικονομική και πολιτισμική δραστηριότητα που συντελείται μέσα σ' αυτήν. Εάν καλούμασταν να κατατάξουμε αυτά τα χαρακτηριστικά ανάλογα με τη σπουδαιότητά τους, το πιθανότερο είναι ότι θα κατάληγαμε στο συμπέρασμα πως το πιο σημαντικό από αυτά έχει να κάνει με τη σύνθεση του πληθυσμού. Οι πληθυσμιακές μελέτες έχουν σαν αντικείμενο τη φύση ενός συνόλου ανθρώπων. Μπορεί να ισχυριστεί κάποιος ότι τα πληθυσμιακά χαρακτηριστικά

ορίζουν την ανθρώπινη κοινωνία, δεδομένου ότι αυτά δρουν κατάλυτικά στο σχηματισμό του χαρακτήρα της— π.χ. το μέγεθος του πληθυσμού, η κατανομή του μέσα στο χώρο κ.λ.π.

Μια πληθυσμιακή μελέτη μπορεί να αποτελέσει πιστή απεικόνιση της κοινωνίας που εξετάζεται προσφέροντας πολύτιμες πληροφορίες στον κοινωνικό επιστήμονα που την ερευνά. Πολλές φορές δίνεται η εντύπωση πως οι μελέτες αυτές, παρέχουν πληροφορίες για ποσοτικές αναλύσεις των κοινωνιών εξ' αιτίας του πλήθους των αριθμών, των ποσοστών και των ποσοτικών συγκρίσεων. Στην πραγματικότητα οι μελέτες των πληθυσμών (και σαν αποτέλεσμα, η δημογραφία) μπορεί να αποτελέσουν το σημείο εκκίνησης μιας ποιοτικής ανάλυσης.

Τα συμπεράσματα των στατιστικών μετρήσεων μπορούν να δώσουν σημαντικές πληροφορίες για πολλούς τομείς της εκάστοτε κοινωνίας.

Ο κάθε κοινωνικός ερευνητής έχει τη δυνατότητα μελετώντας τα στοιχεία για τα πληθυσμιακά χαρακτηριστικά που του παρέχονται, όχι μόνο να διερευνήσει και να κατανοήσει τα φαινόμενα που λαμβάνουν χώρα σε μία κοινωνία, αλλά και να διατυπώσει θεωρίες σχετικά με αυτά.

Για παράδειγμα, οι πληθυσμιακές μετρήσεις είναι δυνατό να έχουν άμεση εφαρμογή στην οργάνωση της κοινωνίας στο επίπεδο του οικονομικού σχεδιασμού, στην πολιτική της οργάνωση, στη δημιουργία ενός αντιπροσωπευτικού κυβερνητικού σώματος ή ακόμα και στην εφαρμογή ενός είδους πολιτικής. Ειδικότερα ο οικονομικός σχεδιασμός όταν δημιουργείται έπειτα από έρευνα όλων των παραμέτρων του πληθυσμού της συγκεκριμένης κάθε φορά κοινωνίας, μπορεί να καλύψει βασικές ανθρώπινες ανάγκες όπως τροφή, στέγαση, ένδυση κλπ. Σε ότι αφορά την πολιτική οργάνωση, (ο όρος "πολιτική αριθμητική" χρησιμοποιείται συχνά από τους δημογράφους), η εξέταση των πληθυσμιακών χαρακτηριστικών θα μπορούσε να έχει σαν αποτέλεσμα την δημιουργία ενός κυβερνητικού σώματος και την εφαρμογή μιας συγκεκριμένης πολιτικής συμφωνά με τις ανάγκες της κάθε περιφέρειας. Πιο συγκεκριμένα, σε μία περιοχή με υψηλό ποσοστό νεολαίας η κυβέρνηση ωθείται σε υψηλές δαπάνες για την παιδεία.

B. Βασικοί ορισμοί

Η ελληνική λέξη δημογραφία, η οποία αποτελεί και διεθνή όρο (αγγλικά: demography, γαλλικά: demographie) αποτελείται από τις λέξεις δήμος και γράφειν. Πρωτοχρησιμοποιήθηκε από τον Guillard το 1855 και μπορεί να οριστεί σαν:

«η σπουδή μέσω στατιστικών μεθόδων των ανθρώπινων πληθυσμών. Αυτό συνεπάγεται κύρια τη μέτρηση του μεγέθους και την αύξηση ή μείωση του αριθμού των ανθρώπων. Τα συστατικά της αλλαγής σε αριθμούς είναι οι γεννήσεις, οι θάνατοι και η μετανάστευση, και οι δημογράφοι αναλύουν τις σχετιζόμενες λειτουργίες της γεννητικότητας, θνησιμότητας και μετακίνησης πληθυσμών» (Peter C. Cox, Demography, δεύτερη έκδοση, Cambridge University Press, 1976, σελίδα 2).

Ένας πιο δυναμικός ορισμός της λέξης δίνεται παρακάτω: Δημογραφία είναι «...η σπουδή του μεγέθους, εδαφικής κατάνομής και σύνθεσης του πληθυσμού, οι αλλαγές μέσα σε αυτόν και η σύνθεση αυτών των αλλαγών, οι οποίες μπορούν να χαρακτηριστούν σαν γεννητικότητα, θνησιμότητα, εδαφικές μετακινήσεις και κοινωνική κινητικότητα (αλλαγή του status)...» (ορισμός των Hauser και Duncan από το βιβλίο του Peter R. Cox, Demography, δεύτερη έκδοση, Cambridge University Press, 1976, σελίδα 3).

Οι προηγούμενοι ορισμοί είναι περιγραφικοί. Είναι ικανοί να παρουσιάσουν, σε γενικές γραμμές, τι είναι η δημογραφία και ποια τα πρακτικά μέσα τα οποία ένας κοινωνικός ερευνητής που ονομάζεται «δημογράφος», πρέπει να χρησιμοποιήσει προκειμένου να κάνει μια πληθυσμιακή ανάλυση. Αλλά η πραγματική χρησιμότητα μιας μελέτης πληθυσμού, δεν μπορεί να εκτιμηθεί, εκτός και αν κάποιος κατανοήσει τη σημαντική επιρροή που μπορούν να επιφέρουν τα πληθυσμιακά χαρακτηριστικά, στον κοινωνικό και οικονομικό χαρακτήρα μιας κοινωνίας.

Σε αυτή τη σπουδή, σαν «πληθυσμιακή αλλαγή» νοείται η αριθμητική διαφοροποίηση ενός δεδομένου πληθυσμού μέσα στο χρόνο. Αυτή η διαφοροποίηση θεωρείται όχι εξολοκλήρου ποσοτική, αφού μια τέτοιου είδους διαφοροποίηση μπορεί να αποδειχθεί και ποιοτική. Για παράδειγμα, μια πληθυσμιακή σμίκρυνση (καθαρά ποσοτική διαφοροποίηση) που προέρχεται από φυσικά αίτια μπορεί να έχει σαν αποτέλεσμα την αύξηση

του ποσοστού των ηλικιωμένων ατόμων (είδος ποιοτικής διαφοροποίησης, αφού δεν μετατρέπεται μόνο το μέγεθος αλλά και η σύνθεση του πληθυσμού). Τέλος, «φυσική» πληθυσμιακή αλλαγή είναι ένα μέρος της συνολικής πληθυσμιακής αλλαγής (αύξηση ή ελάττωση) το οποίο προέρχεται μόνο από τις γεννήσεις και τους θανάτους – όχι από μετανάστευση ή άλλους παράγοντες.

Γ. Περιεχόμενα της μελέτης

Η ακόλουθη μελέτη αποτελείται από:

Α) ένα θεωρητικό πλαίσιο που περιέχει παρουσίαση των σημαντικότερων δημογραφικών θεωριών από την αρχαιότητα μέχρι τις μέρες μας, παρουσίαση των πληθυσμιακών χαρακτηριστικών και προβλημάτων και παρουσίαση των μέσων μετρήσεων της φυσικής πληθυσμιακής αλλαγής (όχι της μετανάστευσης),

Β) παρουσίαση της μεθοδολογικής προσέγγισης που χρησιμοποιήθηκε,

Γ) παρουσίαση των αποτελεσμάτων της έρευνας σχετικά με τη δημογραφική κατάσταση της Ελλάδας – δημογραφικά φαινόμενα και κοινωνικοοικονομικά προβλήματα που προέρχονται από αυτή – προτάσεις για την ελαχιστοποίηση αυτών των φαινομένων και

Δ) σύνοψη και συμπεράσματα

Κεφάλαιο 2:

ΠΛΗΘΥΣΜΟΣ ΚΑΙ ΔΗΜΟΓΡΑΦΙΑ: ΤΟ ΘΕΩΡΗΤΙΚΟ ΥΠΟΒΑΘΡΟ

A. Πληθυσμιακές θεωρίες μέσα από την ιστορία

Οι επιστημονικές θεωρίες αναπτύσσονται αλλά και μεταβάλλονται σύμφωνα με τις παρατηρήσεις και τα συμπεράσματα των ειδικών με σκοπό την ανάπτυξη του συγκεκριμένου κάθε φορά γνωστικού αντικειμένου. Στην προκείμενη περίπτωση, η ιστορική διεργασία των θεωριών της δημογραφίας, (ή η κατηγοριοποίηση της πληθυσμιακής σκέψης σε περιόδους), είναι η ακόλουθη:

1. Πληθυσμιακές θεωρίες (ή σκέψεις για τον πληθυσμό) από την αρχαιότητα.

Αναζητώντας ιστορικά στοιχεία για την εξέλιξη της πληθυσμιακής σκέψης κάποιος θα μπορούσε να παραπεμφθεί στην Βίβλο, όπου θα βρει εκτεταμένες αναφορές σε μεταναστεύσεις. Όμως η πρώτη σημαντική αναφορά στην ανάλυση της σημαντικότητας των πληθυσμιακών μεγεθών και αλλαγών βρίσκεται σε έργα αρχαίων Κινέζων φιλοσόφων στα οποία διαγράφεται έντονα ο προβληματισμός και το ενδιαφέρον τους για τις πληθυσμιακές μεταβολές. Πιο συγκεκριμένα ο Κομφούκιος πίστευε πως η αύξηση της ποιότητας ζωής είναι ανάλογη με την αύξηση του πληθυσμού η οποία αν επιτευχθεί θα μειώσει την κατά κεφαλή παραγωγή. Η θεωρία αυτή βέβαια δεν θα μπορούσε να έχει εφαρμογή στην σημερινή εποχή παρά μόνο αντεστραμμένη.

Η σπουδαιότητα του πληθυσμιακού μεγέθους και της κατάνομής επισημάνθηκε και στην πορεία της κινέζικης φιλοσοφίας και πολιτικής τόσο, ώστε κυβερνητικές αποφάσεις να στοχεύουν στην δημιουργία μιας ιδεατής σχέσης μεταξύ γαιοπροσόδου και πληθυσμού. Ακολούθησαν επίσης κάποιους γενικευμένους άξονες προκειμένου να παρακολουθήσουν τις δημογραφικές εξελίξεις όπως: συσχέτισαν τη θνησιμότητα με την περιορισμένη παροχή τροφίμων ή τη βρεφική θνησιμότητα με τον πρόωρο γάμο κλπ.

Μια πιο εκτεταμένη ανάλυση έγινε στην Ελληνική και Ρωμαϊκή περίοδο.

Ειδικότερα, στην Αρχαία Αθήνα η ιδέα της Πόλης- Κράτος, σύμφωνα με τον Αριστοτέλη και τον Πλάτωνα, απαιτούσε λεπτομερή παρακολούθηση των πληθυσμιακών μεγεθών αφού η μεταβολή τους θα είχε άμεση επίδραση στην λειτουργία της. Σύμφωνα με τους προαναφερόμενους Έλληνες φιλόσοφους στόχος ήταν η μεγιστοποίηση της ποιότητας ζωής των πολιτών, η αρτιότερη οργάνωση της άμυνας, και η καλύτερη δυνατή διακυβέρνηση. Θεωρούσαν λοιπόν πως όλοι οι προηγούμενοι στόχοι θα μπορούσαν να επιτευχθούν ευκολότερα αν το πληθυσμιακό μέγεθος ήταν ιδεατό. Απόδειξη όλων των παραπάνω αποτελούν οι λύσεις που δόθηκαν σε περιπτώσεις υπερπληθυσμού και υποπληθυσμού. Η πρώτη περίπτωση αντιμετωπίστηκε με έλεγχο των γεννήσεων και αποικιοκρατία, ενώ στη δεύτερη περίπτωση ακολούθησε αύξηση των γεννήσεων και μετανάστευση.

Στη Ρωμαϊκή Αυτοκρατορία η αύξηση του πληθυσμού αποτελούσε σοβαρή ένδειξη της διατήρησης, αλλά και της εξάπλωσης, της Αυτοκρατορίας. Γι' αυτό και οι Ρωμαίοι αντιμετώπιζαν πιο πρακτικά το ζήτημα, δίνοντας κίνητρα για την αύξηση των γεννήσεων, αφού το ρωμαϊκό δίκαιο προστάτευε το γάμο αλλά και την ανατροφή των παιδιών, με τη θέσπιση σχετικών νόμων. Επίσης θεωρούσαν πως ο καλύτερος τρόπος παρακολούθησης των πληθυσμιακών χαρακτηριστικών ήταν η απογραφή. Κύριος υποστηρικτής αυτής της άποψης αλλά και δημιουργός της μεθόδου ήταν ο Ρωμαίος Servius Tullius (578-534). Αυτή η μέθοδος, η οποία σύντομα θεσμοθετήθηκε από την Ρωμαϊκή κοινωνία, διευκόλυνε την ισορροπία του status τους, αφού χάρη στις απογραφές οργανωνόταν καλύτερα η στρατιωτική μηχανή τους. Έτσι διασφαλιζόταν η Αυτοκρατορία τους η οποία καταλάμβανε μια αχανή έκταση.

Ενεργό συμμετοχή στην διαμόρφωση του πληθυσμιακού μεγέθους των κρατών, έχουν και οι θρησκευτικές θεωρίες που διατυπώθηκαν σε κάθε περίπτωση και οι οποίες είχαν παρεμβατικό ρόλο στη διαμόρφωση των κοινωνιών από ηθική σκοπιά.

Οι Πνευματικοί Πατέρες του Χριστιανισμού δίνοντας θεολογική υπόσταση στα ήθη και στα έθιμα της εποχής, καταδίκασαν την πολυγαμία, την άμβλωση, το διαζύγιο κλπ. Αντιθέτως εκθείαζαν την παρθενία, την εγκράτεια.

Παρόμοιες απόψεις εκφράστηκαν από Μουσουλμάνους συγγραφείς οι οποίοι προωθούσαν και αυτοί την ιδέα της πληθυσμιακής ανάπτυξης μέσω ηθικών προτύπων που βασιζόταν στις θρησκευτικές τους πεποιθήσεις.

Ο Ibn Khaldun υποστήριξε πως η οικονομία και ο πληθυσμός σαν μεγέθη είναι εξαρτώμενα, αφού ο πληθυσμιακός μαρασμός μπορεί να προκαλέσει οικονομικό μαρασμό. Επίσης θεωρούσε πως σημαντική προσφορά, στην ποιότητα ζωής των μελών μιας κοινότητας, έχει ο αριθμός τους αφού όσο πιο μεγάλος είναι τόσο περισσότερο τους διασφαλίζει από διάφορα προβλήματα. Πιο συγκεκριμένα, στην παραγωγική διαδικασία, τα περισσότερα εργατικά χέρια σήμαιναν αύξηση της παραγωγής και μεγαλύτερο καταμερισμό εργασίας, στην οικονομία, ως καλύτερη χρήση των φυσικών και ανθρώπινων πόρων και τέλος στην άμυνα, την αρτιότερη στρατιωτική οργάνωση που σήμαινε μεγαλύτερη ασφάλεια και σταθερότητα.

2. Η πληθυσμιακή θεωρία πριν από τον Malthus.

Οι αλλαγές που προκλήθηκαν σε όλους τους τομείς κατά την περίοδο του Μεσαίωνα επηρέασαν άμεσα και κάθε σκέψη περί πληθυσμιακού μεγέθους, αλλαγής και κατανομής στο χώρο.

Οι κοινωνικές, πολιτικές και οικονομικές εξελίξεις που έφερε η Αναγέννηση, κυριότερα η βιομηχανική επανάσταση και οι νέες κυβερνητικές μορφές, δημιούργησαν τέτοιο υπόβαθρο για τις δημογραφικές εξελίξεις ώστε να υπάρξει δραματική συνέχεια στην πληθυσμιακή πορεία.

Σύμφωνα με τους Charles B. Nam και Susan G. Philiber «είναι προφανές ότι οι πληθυσμιακές προοπτικές επηρεάζονται έντονα από τις κοινωνικές συνθήκες. Η κοινωνική εξέλιξη που έφερε την Αναγέννηση, τη βιομηχανική επανάσταση και τις νέες κυβερνητικές μορφές δημιούργησαν συνθήκες που οδήγησαν πολλούς να δουν τον πληθυσμό υπό διαφορετικούς όρους απ' ότι προηγούμενοι».

Πιο συγκεκριμένα:

Κατά τη Μερκαντιστική θεωρία ο πληθυσμός ήταν το μέσο για την οικονομική ανάπτυξη και την επεκτατική πολιτική που ακολουθούσαν. Ο βασικός στόχος ήταν η μεγαλύτερη δυνατή συσσώρευση πλούτου, είτε αυτός μεταφραζόταν σε χρήμα, είτε σε πολύτιμα μέταλλα. Επίσης δόθηκε μεγάλη σημασία

στην επέκταση της βιομηχανίας. Όλοι αυτοί οι στόχοι, αποτέλεσμα είχαν να χρησιμοποιηθεί ο πληθυσμός ως μέσο για την επίτευξή τους. Δηλαδή τα περισσότερα εργατικά χέρια σήμαιναν αύξηση της παραγωγής, μεγαλύτερη στρατιωτική δύναμη και γενικότερα ικανότητα επικράτησης πάνω σε άλλα έθνη.

Μετά το Μερκαντιλισμό και κατά την περίοδο που η φυσιοκρατική σκέψη ήρθε να αντικαταστήσει τις θεωρίες του, ο πληθυσμός έπαψε να είναι ένα κοινωνικό χαρακτηριστικό που έπρεπε να διογκωθεί. Ο νέος ρόλος της γεωργίας και η νέα αντίληψη σχετικά με το μετασχηματισμό μιας οικονομίας έκανε τους φυσιοκράτες να πιστεύουν ότι η πληθυσμιακή αύξηση μπορεί να ωφελήσει τη γεωργική παραγωγή (αυτή η αντίληψη είναι προφανής στα γραπτά του κορυφαίου φυσιοκράτη Quesnay).

Κατά τον 17^ο και 18^ο αιώνα αρχίζει η πληθυσμιακή έρευνα να αποκτά επιστημονική υπόσταση. Αναλύεται σε περισσότερες παραμέτρους και όλο και περισσότεροι επιστήμονες εξετάζουν τις πληθυσμιακές αλλαγές.

Ο John Graunt μελέτησε τους ρυθμούς της γεννητικότητας και της θνησιμότητας, καθώς επίσης έκανε και συγκρίσεις μεταξύ του Λονδίνου και των αγροτικών περιοχών. Στη μελέτη του αυτή χρησιμοποίησε στατιστικές μεθόδους για την ανάλυση της πληθυσμιακής μεγέθυνσης.

Αυτές τις στατιστικές μεθόδους χρησιμοποίησε και ένας άλλος κοινωνικός ερευνητής ο William Petty, ο οποίος ασχολήθηκε με τη σχέση μεταξύ πληθυσμιακών αλλαγών και κοινωνικοοικονομικών συνθηκών.

Επακόλουθο των παραπάνω αναζητήσεων ήταν η δημιουργία δύο φιλοσοφικών τάσεων, στις οποίες άνηκαν οι ερευνητές, που ο αριθμός τους αυξανόταν σημαντικά.

Στην πρώτη άνηκαν οι οπτιμιστές οι οποίοι υποστήριζαν ότι το πρόβλημα της φτώχειας θα πρέπει να περιοριστεί ή και να λυθεί ακόμα μέσα από κοινωνικές αλλαγές και όχι να τίθενται φραγμοί στην αναπαραγωγή των ανθρώπων αφού από μόνοι τους είναι αρκετά λογικοί και ικανοί να ρυθμίσουν το θέμα με τον καλύτερο δυνατό τρόπο. Κύριοι εκπρόσωποι των οπτιμιστών ήταν ο William Godwin και ο Marquis de Condorcet.

Στη δεύτερη φιλοσοφική τάση άνηκαν οι πεσιμιστές οι οποίοι θεωρούσαν πως ο υπερπληθυσμός ήταν η μητέρα όλων των προβλημάτων. Ο Thomas Malthus ήταν ο κύριος φιλόσοφος,

των πεσιμιστών. Η θεωρία του αξίζει ξεχωριστή παρουσίαση γιατί αποτελεί την πιο ενδιαφέρουσα και πιο επιδραστική από όσες έχουν αναφερθεί.

3. Η Malthusianή πληθυσμιακή θεωρία.

Ο Malthus, σε αντίθεση με τους προηγούμενους φιλοσόφους Godwin και Condorcet, τοποθέτησε τον πληθυσμό με τα εκάστοτε κοινωνικοοικονομικά χαρακτηριστικά του, σε άλλη βάση. Θεώρησε δηλαδή ότι ο υπερπληθυσμός έχει τη μεγαλύτερη ευθύνη για τις σημαντικές ελλείψεις, στην κάλυψη των ανθρώπινων αναγκών, που οδηγούν στη φτώχεια και την ανέχεια. Αντίθετα με τους άλλους ερευνητές υποστήριξε ότι οι κυβερνητικές αποφάσεις δεν μπορούν να επηρεάσουν την ευημερία μιας κοινωνίας σημαντικά.

Σύμφωνα με τον Malthus το μεγάλο πρόβλημα επικεντρωνόταν στις χαμηλότερες τάξεις αφού εκεί σημειωνόταν υψηλή γεννητικότητα, που είχε σαν αποτέλεσμα οι φτωχοί να γίνονται φτωχότεροι, αφού η σχέση μεταξύ πληθυσμού και τροφίμων ήταν αντιστρόφως ανάλογη. Με αυτά τα δεδομένα η προοπτική για οποιαδήποτε θετική μεταβολή στον τρόπο ζωής τους, ήταν ελάχιστη έως αδύνατη.

Η θεωρία του αυτή περιλαμβάνεται στο κλασικό έργο του «Δοκίμιο για τον πληθυσμό» το οποίο γράφτηκε το 1798.

Πιο συγκεκριμένα αναφέρει:

« Ο πληθυσμός όταν μείνει ανεξέλεγκτος, τείνει να διπλασιάζεται κάθε 25 χρόνια, ή αυξάνεται με γεωμετρική πρόοδο» και ότι «Έχοντας κατά νου το σημερινό μέσο μέγεθος των κρατών στη γη, τα μέσα διαβίωσης υπό τις καλύτερες συνθήκες της ανθρώπινης βιομηχανίας δεν θα μπορούσαν να αυξηθούν ταχύτερα από μια αριθμητική πρόοδο».

Οι προτάσεις του Malthus για τον έλεγχο του πληθυσμού περιορίστηκαν στην αυξομείωση των γεννήσεων και των θανάτων.

Σε ότι αφορά τη γεννητικότητα, η προστασία της κοινωνίας από τον υπερπληθυσμό θα ήταν εφικτή αν υπήρχε χρονική καθυστέρηση του γάμου. Αν δηλαδή οι γάμοι πραγματοποιούνταν σε μεγαλύτερες ηλικίες τότε ο χρόνος αναπαραγωγής θα μειωνόταν σημαντικά.

Σε ότι αφορά τη θνησιμότητα, υποστήριξε ότι είναι και αυτή σημαντικός παράγοντας ελέγχου του πληθυσμού. Οι ασθένειες, οι πόλεμοι, η πείνα, είναι αιτίες θανάτου που περιλαμβάνονται στον «θετικό έλεγχο του πληθυσμιακού μεγέθους».

Συμπερασματικά λοιπόν, αν ένας πληθυσμός δε μπορεί να ελέγξει και να οργανώσει τους ρυθμούς των γεννήσεων του, ο μόνος εναπομένον παράγοντας ελέγχου του θα μείνει η θνησιμότητα.

Η ανάλυση του προβλήματος από τον Malthus δεν περιελάμβανε κάποιες σημαντικές παραμέτρους που θα βοηθούσαν στην πολυδιάστατη αντιμετώπιση του προβλήματος.

Ειδικότερα, δεν έλαβε υπόψη του την αυξανόμενη παραγωγικότητα της γης, χάρη στα αποτελέσματα της τεχνολογίας. Επίσης δεν είχε σαφείς προτάσεις σχετικά με τον έλεγχο των γεννήσεων, αφού ήταν υπέρ της πρόληψης αλλά χωρίς τη χρησιμοποίηση τεχνιτών αντισυλληπτικών μεθόδων.

Παρ' όλα τα κενά που υπήρχαν στη θεωρία του, βρήκε θερμούς υποστηρικτές και επηρέασε σημαντικά τους επόμενους ερευνητές.

4. Πληθυσμιακές θεωρίες μετά τον Malthus.

Ο Thomas Malthus ήταν ο πρώτος κοινωνικός επιστήμονας που επικέντρωσε την προσοχή του στα φαινόμενα της γεννητικότητας και της θνησιμότητας προκειμένου να μελετήσει και να αναλύσει τις πληθυσμιακές μεταβολές. Στη συνέχεια πολλοί άλλοι συνάδελφοί του ερευνητές χρησιμοποίησαν αυτές τις δύο παραμέτρους (γεννητικότητα – θνησιμότητα) προκειμένου να μελετήσουν τις πληθυσμιακές διαφοροποιήσεις στο χρόνο, αναπτύσσοντας περαιτέρω ο καθένας από αυτούς τη θεωρία του. Πιο συγκεκριμένα:

Οι Pearl και Reed υποστήριξαν ότι οι πληθυσμοί μεγαλώνουν με τη μορφή μαθηματικής λογιστικής καμπύλης (καμπύλη – S) και πειραματίστηκαν με τις "μύγες των φρούτων" (fruit flies) προκειμένου να εξηγήσουν τις ροπές του πληθυσμού των Ε.Π.Α. Το πείραμα εξελισσόταν σε περιορισμένο χώρο όπου σ' αυτόν εγκλωβίζονταν οι μύγες. Η αναπαραγωγική διαδικασία προχωρούσε με γρήγορους ρυθμούς μέχρι να δημιουργηθεί συγκεκριμένος αριθμός πληθυσμού ικανός να γεμίσει τον καθορισμένο

χώρο. Ο πολλαπλασιασμός των εντόμων έλαβε τέλος όταν συμπληρώθηκε ο αριθμός των μυγών που ήταν ικανές να ζήσουν σ' αυτόν τον χώρο χωρίς να διαταραχθεί η ισορροπία. Η ανάλυση αυτού του πειράματος που ήταν βασισμένο στην Αμερικάνικη πραγματικότητα, αποτελεί αντικείμενο της βιολογίας. Σημαντικότερες πληροφορίες όμως θα μπορούσαμε να πάρουμε αν τα συμπεράσματα των παρατηρήσεων τους είχαν οικονομικές, κοινωνικές και πολιτιστικές προεκτάσεις.

Η σημαντικότερη των θεωριών του σταθερού πληθυσμού διατυπώθηκε από τον Lotka, ο οποίος παρουσίασε μία μαθηματική σχέση (μία από τις πολλές σχέσεις στην ιστορία της δημογραφίας), βασισμένη στη γονιμότητα και στη θνησιμότητα. Αναλυτικότερα, υποστήριξε πως η ηλικιακή δομή ενός πληθυσμού δεν μεταβάλλεται στο χρόνο, από τη στιγμή που η γονιμότητα και η θνησιμότητα παραμένουν σταθερές και δεν επηρεάζεται από παράγοντες αλλοίωσης όπως η μεταναστευτική ροή.

Η χρησιμότητα αυτής της θεωρίας φανερώνεται εντονότερα σε περιπτώσεις κρατών που έχουν ελλιπείς στατιστικές πηγές. Δεδομένου ότι οι δύο από τις τρεις παραμέτρους που χρησιμοποιεί αυτή η μέθοδος (γονιμότητα, θνησιμότητα, ηλικιακή δομή) μπορούν να υπολογιστούν, έστω και επαρκώς, τότε μπορεί να υπολογιστεί και η τρίτη.

Τρεις άλλοι κοινωνικοί επιστήμονες οι Laundry, Thomson και Notestein διατύπωσαν τη θεωρία της δημογραφικής μεταβολής.

Η θεωρία αυτή δημιουργήθηκε από τις συγκρίσεις που έγιναν μεταξύ χωρών με διαφορετικά χαρακτηριστικά στη δομή των οικονομιών τους, στους δείκτες εκβιομηχάνισης, αστικοποίησης και γενικότερα με σημαντικές διαφορές στο κοινωνικό τους status.

Για τη μελέτη, που αναφέρεται πιο κάτω αναλυτικότερα, χρησιμοποιήθηκαν οι δείκτες γονιμότητας και θνησιμότητας των χωρών αυτών.

Η πληθυσμιακή πορεία της κοινωνίας που εξετάζεται, χωρίζεται ιστορικά σε τρεις φάσεις.

Α) Κατά την πρώτη, οι γεννήσεις είναι ανεξέλεγκτες συνεπώς παρατηρείται σημαντική αύξησή τους η οποία άλλωστε αποτελεί βασική προϋπόθεση ώστε να εδραιωθεί η ομάδα μέσα

στο χώρο της. Ο αριθμός των θανάτων είναι εξίσου υψηλός αφού οι περισσότεροι από αυτούς οφείλονται σε ασθένειες που παίρνουν τη μορφή επιδημίας. Έτσι παρατηρείται ότι η δομή της κοινωνίας ακολουθεί το Malthusiano μοντέλο. Τα παραπάνω δημογραφικά χαρακτηριστικά συναντιούνται σε κοινωνίες παραδοσιακές, μη αστικές και λιγότερο ανεπτυγμένες.

Β) Κατά τη δεύτερη φάση η κοινωνία βρίσκεται στο στάδιο της ανάπτυξης. Ο αριθμός των γεννήσεων παραμένει υψηλός όμως μειώνεται σημαντικά ο αριθμός των θανάτων. Αυτή η διαφοροποίηση στην αναλογία μεταξύ γεννητικότητας και θνησιμότητας ονομάζεται δημογραφικό χάσμα.

Γ) Τέλος, κατά την τρίτη φάση σημειώνεται μεγαλύτερη ανάπτυξη αφού η εκβιομηχάνιση προχωρά με γοργούς ρυθμούς. Χαρακτηριστική σ' αυτό το στάδιο είναι η ταυτόχρονη μείωση της γεννητικότητας και της θνησιμότητας. Η διαφορά που παρατηρείται μεταξύ των σταδίων ανάπτυξης της κοινωνίας που προαναφέρθηκαν, εντοπίζεται στο γεγονός, ότι κατά το πρώτο στάδιο το πληθυσμιακό μέγεθος καθορίζεται από το ρυθμό θνησιμότητας, που είναι ανεξέλεγκτος, ενώ στο τρίτο στάδιο το πληθυσμιακό μέγεθος καθορίζεται από το ρυθμό των γεννήσεων οι οποίες μπορούν να ελεγχθούν.

Το μοντέλο που παρουσιάστηκε εδώ δέχτηκε αυστηρή κριτική αφού θεωρήθηκε υποθετικό και γενικευτικό. Πολλοί υποστήριξαν ότι δημογραφικό χάσμα μπορεί να δημιουργηθεί όχι μόνο από την μείωση του ρυθμού της θνησιμότητας αλλά και από την αύξηση του ρυθμού της γεννητικότητας. Επίσης χαρακτηρίστηκε ως ελλιπής, αφού η ανάλυση περιορίζεται μόνο σε ένα τμήμα του πληθυσμού.

Οι ιδιαιτερότητες του τρόπου λειτουργίας των διαφόρων κοινωνιών, που προκύπτουν είτε από τις γεωγραφικές τους διαφορές είτε από διαφορές στην κουλτούρα τους μέσω θρησκευτικών πεποιθήσεων, ηθών και εθίμων, οδήγησαν τους επιστήμονες στην εμβάθυνση του θέματος. Η ανάλυση δύο περιοχών με σημαντικές διαφορές στην κουλτούρα τους είναι ενδεικτική. Πιο συγκεκριμένα, στην δυτική Ευρώπη ο ρυθμός της προόδου ήταν τέτοιος ώστε να επιτρέπει την υιοθέτηση μεθόδων ελέγχου των γεννήσεων. Αντίθετα στις υπανάπτυκτες χώρες της Αφρικής οι προσπάθειες ελέγχου του πληθυσμού τείνουν περισσότερο προς τον δείκτη θνησιμότητας παρά στις γεννήσεις αφού οι θρησκευ-

τικές του πεποιθήσεις δεν επιτρέπουν τέτοιου είδους παρεμβάσεις. Σύμφωνα με αυτές τις παρατηρήσεις, οι ερευνητές οδηγήθηκαν στο συμπέρασμα πως συνηθέστερο φαινόμενο είναι η προσπάθεια ελέγχου των θανάτων, σε τέτοιου είδους κοινωνίες, και αυτός είναι ο λόγος για τον οποίο μια μακρά περίοδος πληθυσμιακής αύξησης κατά το δεύτερο στάδιο της έρευνάς, που προαναφέρθηκε, είναι πιθανή.

Μία άλλη εκδοχή για την πληθυσμιακή αλλαγή εξέφρασε ο Cowgill, ο οποίος ανέλυσε την αύξηση του πληθυσμού μέσα από τέσσερις κύκλους οι οποίοι οριοθετούνται από τις μεταβολές που παρατηρούνται κάθε φορά στους ρυθμούς γεννήσεων και θανάτων. Στον πρώτο κύκλο οι απόψεις με την Maltusianή θεωρία και το πρώτο στάδιο που αναφέρθηκε προηγούμενα, ταυτίζονται, αφού είναι ευρέως αποδεκτό πως ο ρυθμός των γεννήσεων είναι σταθερός, ενώ ο ρυθμός των θανάτων έχει φθίνουσα πορεία. Το φαινόμενο αυτό αποτελεί κατά κανόνα χαρακτηριστικό πρωτόγονων περιοχών. Το τέλος αυτού του κύκλου και η αρχή του δεύτερου προσδιορίζεται από μία ξαφνική αύξηση του δείκτη θνησιμότητας. Ο δεύτερος κύκλος λοιπόν χαρακτηρίζεται από την κοινή πορεία των ρυθμών γεννητικότητας και θνησιμότητας, αφού και οι δύο έχουν φθίνουσα πορεία. Η διαφορά μεταξύ τους εντοπίζεται στην ταχύτητά τους, αφού η πτώση του ρυθμού θνησιμότητας είναι ταχύτερη από το ρυθμό γεννητικότητας. Η άποψη αυτή μπορεί να θεωρηθεί σχετική με το μοντέλο της δημογραφικής μεταβολής. Τέλος αυτός ο κύκλος μπορεί να χαρακτηριστεί σαν σύγχρονος (μοντέρνος), αφού συναντάται συχνά στις πιο σύγχρονες κοινωνίες.

Σαν μελλοντικός παρουσιάζεται ο τρίτος κύκλος ο οποίος χαρακτηρίζεται από αύξηση του ρυθμού γεννητικότητας και σταθερό θνησιμότητας. Η περίοδος αυτή δεν έχει μεγάλη χρονική διάρκεια, είναι μία μεταβατική περίοδος. Το τέλος της οριοθετείται από την πτώση του ρυθμού των γεννήσεων.

Ο τέταρτος κύκλος ξεκινά με αυξανόμενο δείκτη γεννήσεων και κλείνει με αυξανόμενο δείκτη θανάτων που προσεγγίζει τον δείκτη γεννήσεων. Θεωρητικά αυτός ο κύκλος είναι σχετικός με την καμπύλη S των Pearl και Reed και με τον «θετικό έλεγχο» της θεωρίας του Maltus.

Αυτή η θεωρία όπως και άλλες που αναφέρθηκαν προηγούμενα έχουν σημαντικές ελλείψεις ώστε να μπορούν να

χαρακτηρίζονται επαρκείς. Ο λόγος οφείλεται στο γεγονός ότι, δεν λαμβάνουν υπ' όψιν τους το τρίτο βασικό χαρακτηριστικό, την πληθυσμιακή κινητικότητα, η οποία μεταφράζεται ως θετική ή αρνητική μετανάστευση.

Σε αυτή την εργασία, για πρακτικούς λόγους, δεν δίνεται σημασία στο χαρακτηριστικό αυτό.

B. Πληθυσμιακά χαρακτηριστικά και προβλήματα.

Η σύγχρονη δημογραφία, όπως προαναφέρθηκε, χρησιμοποιεί κάποια πληθυσμιακά χαρακτηριστικά προκειμένου να αναλύσει κοινωνικά και οικονομικά προβλήματα. Τα πιο αναγνωριζόμενα χαρακτηριστικά που χρησιμοποιούνται σαν παράμετροι σε δημογραφικά μοντέλα θεωρούνται τα ακόλουθα (βασισμένο στο άρθρο του A. A. Armar, *When population Becomes a Problem?* που εκδόθηκε στο βιβλίο του S. Pobe, *Religion, Morality and Population Dynamics*, The University of Ghana, 1974, p. 152-4 καθώς και στο βιβλίο του T. Lynn Smith, *Fundamentals of Population Study*, J. B. Lippincott Company, 1960, p 5-9):

- Το πληθυσμιακό μέγεθος. Δηλαδή ο αριθμός των ανθρώπων που ζουν σε ένα ορισμένο γεωγραφικό χώρο.
- Η πληθυσμιακή πυκνότητα: Δηλαδή η μέση κατανομή των ανθρώπων σε μια δεδομένη γεωγραφική περιοχή.
- Ο ρυθμός αύξησης του πληθυσμού: Δηλαδή ο ρυθμός αύξησης του πληθυσμιακού μεγέθους ορισμένο σαν το ποσοστό του πληθυσμού που είδη υπήρχε - μπορεί να είναι και αρνητικός αν ο πληθυσμός μειώθηκε μεταξύ δύο χρονικών στιγμών, συνήθως χρόνια.
- Η πληθυσμιακή κατανομή κατά φύλλο. Δηλαδή η συγκριτική αναλογία ανδρών και γυναικών.
- Το μεταναστευτικό ρεύμα. Δηλαδή η πληθυσμιακή κινητικότητα η οποία μπορεί να έχει δύο διευθύνσεις: προς τα μέσα ή προς τα έξω, η οποία μπορεί να προκαλέσει αύξηση ή μείωση του πληθυσμού αντίστοιχα.

- Η ηλικιακή κατανομή του πληθυσμού. Δηλαδή η κατάτμηση του πληθυσμού σε ηλικιακές κατηγορίες και ο υπολογισμός της αναλογίας κάθε ομάδας αναφορικά με το σύνολο.
- Ο δείκτης εξάρτησης του πληθυσμού (στενά συνδεδεμένο με το προηγούμενο). Δηλαδή η αναλογία του παραγωγικά εξαρτημένου πληθυσμού (παιδιά κάτω των 14 και ηλικιωμένοι άνω των 64) μέσα στο σύνολο του πληθυσμού, ή διαφορετικά η αναλογία εξαρτημένων / παραγωγικών ατόμων.
- Η κατηγοριοποίηση του πληθυσμού με βάση διάφορα κοινωνικά και πολιτισμικά κριτήρια. Δηλαδή, ο διαχωρισμός του πληθυσμού αναφορικά με θρησκεία, εθνικότητα κ.α.
- Η αστικοποίηση του πληθυσμού. Δηλαδή ο διαχωρισμός του χώρου σε αγροτικό και αστικό και ο υπολογισμός των επί μέρους αναλογιών τους.

Τα περισσότερα από τα προηγούμενα χαρακτηριστικά μπορούν να αποτελέσουν σημαντικές αιτίες για την δημιουργία διαφόρων προβλημάτων. Την εξάρτηση αυτή, μεταξύ χαρακτηριστικών και προβλημάτων, προσπάθησε να αποδείξει ο Α. Α. Armar (από το *When does population become a problem?* p. 153-157): «Ο πληθυσμός γίνεται πρόβλημα όταν ένα ή περισσότερα από τα χαρακτηριστικά γίνει απειλή, πραγματική ή υποθετική, άμεση ή δυνητική, ώστε να δηλώσει και να συντηρήσει μια κατάσταση επάρκειας στους όρους διαθεσιμότητας των απαραίτητων για την εξασφάλιση στους ανθρώπους μιας σπάνταρ διαβίωσης και την συνέχεια της οικονομικής και κοινωνικής ανάπτυξης» (σελ. 153).

Άρα, η δουλειά της πληθυσμιακής πολιτικής μπορεί να είναι προληπτική ή θεραπευτική. Καταστάσεις που μπορούν να εξελιχθούν σε πρόβλημα είναι:

α) Υπο-πληθυσμός, προκαλώντας μείωση εργατικού δυναμικού ή ανεπάρκεια πολεμικής δύναμης κ.λ.π.

β) Υπερ-πληθυσμός, δημιουργώντας προβλήματα στην παροχή τροφής ή άλλων βασικών αγαθών, ευκαιρίες εργασίας κ.λ.π.

Τα προηγούμενα φαινόμενα μπορεί να αποτελέσουν απόρροια υψηλής ή χαμηλής γεννητικότητας, υψηλής ή χαμηλής θνησιμότητας ή ανεξέλεγκτης μετανάστευσης. Περισσότερες λεπτομέρειες σχετικά με την γεννητικότητα και θνησιμότητα ακολουθούν στην επόμενη ενότητα.

Γ. Μέτρηση της φυσικής πληθυσμιακής αλλαγής: Γεννητικότητα και θνησιμότητα.

Τα πληθυσμιακά χαρακτηριστικά που αναφέρονται στην αρχή αυτής της εργασίας και είναι τα ακόλουθα: ο ρυθμός μεγέθυνσης, η μετανάστευση και η κοινωνική κινητικότητα, μπορούν να κατηγοριοποιηθούν ανάλογα με τη σπουδαιότητά τους. Συγκριτικά λοιπόν το χαρακτηριστικό που παίζει σημαντικότερο ρόλο σε μια πληθυσμιακή μελέτη, είναι ο ρυθμός μεγέθυνσης, ο οποίος αναλύεται σε δύο παραμέτρους: τη γεννητικότητα και τη θνησιμότητα. Όσον αφορά τη μετανάστευση είναι επίσης σημαντική, όμως στη συγκεκριμένη μελέτη θα γίνει πιο εκτεταμένη αναφορά στο πρώτο χαρακτηριστικό.

Τα φαινόμενα της Γεννητικότητας και Θνησιμότητας μπορούν να υπολογισθούν μαθηματικά με τη χρήση στοιχείων στατιστικών ερευνών ως ακολούθως (βασισμένο στο βιβλίο του Scott .W. Menard & Elizabeth .W. Moen, *Perspectives on Population, an introduction to concepts and issues*, Oxford University Press, 1987, σελίδες 129-197):

1. Μέτρηση της θνησιμότητας.

- Ένας ευρύτατα χρησιμοποιούμενος δείκτης θνησιμότητας είναι ο Crude Death Rate (CDR), δηλαδή ο αριθμός θανάτων μέσα σε ένα χρόνο ανά 1000 κατοίκους του πληθυσμού κατά το μέσον της χρονιάς, σε μια συγκεκριμένη περιοχή (συνήθως μια χώρα, αλλά συχνά μπορεί να είναι μια περιφέρεια, μια ολόκληρη Ήπειρος ή οποιοδήποτε μέγεθος ή ενότητα χωρική θελήσει κάποιος να αναλύσει). Η μαθηματική φόρμουλα αυτού του δείκτη είναι:

$$\text{CDR} = 1000 \times \frac{\text{αριθμός θανάτων}}{\text{πληθυσμός στο μέσο της χρονιάς}}$$

- Αυτή η μέτρηση, παρ' ότι ευρέως χρησιμοποιούμενη, είναι πολύ γενική και επηρεάζεται από την πληθυσμιακή κατανομή (ο δείκτης CDR είναι έντονα επηρεαζόμενος από τις γηραιότερες πληθυσμιακές ομάδες των οποίων η πιθανότητα θανάτου είναι πολύ μεγαλύτερη από αυτή των νεότερων ατόμων). Έτσι, μια πιο συγκεκριμένη, χρήσιμη και ακριβής

μέτρηση της πιθανότητας θανάτου είναι ο δείκτης Age – Specific Death Rate (ASDR) ο οποίος υπολογίζει τον αριθμό θανάτων από μόνιμους μιας συγκεκριμένης ηλικιακής κλίμακας ή πιο συγκεκριμένα, ακόμη και μιας ηλικίας (αριθμητικά). Ο πιο χρήσιμος (και ουσιαστικός) δείκτης ASDR είναι ο δείκτης βρεφικής θνησιμότητας (Infant Mortality – I.M.R.), δηλαδή ο αριθμός θανάτων παιδιών (βρεφών) μεταξύ γέννηση και ενός έτους, μέσα σε ένα χρόνο και ανά 1000 γεννήσεις βρεφών. Η μαθηματική φόρμουλα αυτού του δείκτη είναι :

$$IMR = 1000 \times \frac{\text{αριθμός βρεφών (0-1)}}{\text{σύνολο γεννήσεων του έτους}}$$

Η σημασία αυτού του δείκτη είναι τεράστια. Αντικατοπτρίζει τις κοινωνικές και οικονομικές συνθήκες του υπό μελέτη χώρου, γιατί καθορίζεται από παραμέτρους όπως η διατροφή, η ιατρική μέριμνα και η περίθαλψη.

- Ένας τρίτος τρόπος μέτρησης σχετικός με τη θνησιμότητα, και ο ουσιαστικότερος όλων, είναι το Προσδόκιμο Ζωής (Life Expectancy) ο οποίος είναι, πρακτικά, το άθροισμα όλων των ASDR. Αυτός ο δείκτης φανερώνει το πόσο προσδοκείται ότι θα ζήσει κάποιο άτομο (σε χρόνια) αν γεννηθεί φέτος και τα ASDR παραμείνουν σταθερά καθ' όλη τη διάρκεια της ζωής του.

2. Μέτρηση της γεννητικότητας

- Ο ευρύτερα χρησιμοποιούμενος δείκτης γεννητικότητας είναι ο Crude Birth Rate (CRB), δηλαδή ο αριθμός γεννήσεων ανά 1000 κατοίκους κατά τη διάρκεια ενός χρόνου (ένας δείκτης απόλυτα συγκρίσιμος με την CDR, όπως δείχνει και η μαθηματική του φόρμουλα). Εκφρασμένος μαθηματικά ο τύπος είναι: $CRB = 1000 \times \frac{\text{αριθμός γεννήσεων}}{\text{πληθυσμός στο μέσο της χρονιάς}}$. Όπως και με τη θνησιμότητα, υπάρχουν πιο συγκεκριμένα δείκτες που βοηθούν στη μελέτη της γεννητικότητας. Υπάρχουν οι Age – Specific Fertility Rate (ASFR), δηλαδή ο αριθμός παιδιών που γεννήθηκαν από γυναίκες ορισμένης ηλικίας 15 έως 49 θεωρούνται ικανές να φέρουν στον κόσμο παιδιά (αυτή η ηλικιακή περίοδος είναι αποδεκτή από τις ιατρικές επιστήμες σαν η παραγωγική ηλικία της γυναίκας και έτσι υιοθετείται αυτούσια στις επίσημες στατιστικές). Ενδιαφέροντες δείκτες ASFR είναι αυτοί που αναφέ-

ρονται στο γυναικείο πληθυσμό που «με ρίσκο» τεκνοποιεί (νεαρές και ηλικιωμένες μητέρες).

- Η συνολική γεννητικότητα μπορεί να μετρηθεί με δύο δείκτες (TER ή Total Fertility Rate – ο μέσος αριθμός γεννήσεων ανά γυναίκα). Η Period Total Fertility Rate είναι βασισμένη στις Age-Specific Rates όλων των γυναικών κατά τη διάρκεια ενός έτους. Αυτός ο δείκτης θεωρείται καλός εκτιμητής αν οι ASFR παραμένουν σταθεροί. Η Cohort Total Fertility Rate βασίζεται στους δείκτες ASFR ενός συγκεκριμένου ηλικιακού γκρουπ γυναικών, οι οποίες διανύουν την παραγωγική τους περίοδο. Αυτός ο δείκτης είναι -ακριβής αλλά χωρίς αξία πρόβλεψης – εφόσον δεν μπορεί να χρησιμοποιηθεί, από τη στιγμή που η ομάδα αυτή των γυναικών πάψει να τεκνοποιεί. Γενικά, είναι χρήσιμος στη μελέτη ιστορικών τάσεων της γεννητικότητας, κυρίως της μακροχρόνιας. Τέλος, ένας δεδομένος πληθυσμός μπορεί να αναταραχθεί, μόνο αν ο μέσος αριθμός παιδιών ανά γυναίκα είναι άνω του 2,1. Αυτός ο αριθμός καλύπτει την απώλεια των δύο γονιών μετά θάνατον συν τα άτομα που δεν τεκνοποίησαν για οποιοδήποτε λόγο.
- Στα επόμενα κεφάλαια, που περιέχουν τα αποτελέσματα της έρευνας, οι προηγούμενες φόρμουλες χρησιμοποιούνται εκτεταμένα (κυρίως οι δείκτες γεννητικότητας, TFR, κλπ). Η σύγκριση τέτοιων δεικτών μέσα στο χρόνο μπορεί να παρουσιάσει επακριβώς την πληθυσμιακή μεταβολή και τις πληθυσμιακές τάσεις, παρ' ότι δεν μπορούν να εξηγήσουν τους λόγους αυτής της μεταβολής (γιατί η γεννητικότητα ή και η θνησιμότητα άλλαξε κλπ). Όπως συμβαίνει συνήθως στις κοινωνικές επιστήμες, η ποιοτική «μετάφραση» τέτοιων δεδομένων είναι μια διαδικασία δύσκολη και προϋποθέτει, εκτός από στατιστική ανάλυση, σφαιρική γνώση των κοινωνικών και οικονομικών συνθηκών ενός συγκεκριμένου χώρου, σε συγκεκριμένο χρόνο.

Κεφάλαιο 3:

ΜΕΘΟΔΟΛΟΓΙΚΗ ΠΡΟΣΕΓΓΙΣΗ

Η πορεία των κοινωνικών επιστημών μέσα στο χρόνο απέδειξε πως υπάρχουν κάποιες γενικές αρχές μεθοδολογίας, οι οποίες πρέπει να λαμβάνονται σοβαρά υπόψη από κάθε κοινωνικό επιστήμονα, και πιο συγκεκριμένα δημογράφο, που θέλει να μελετήσει και να αναλύσει το πληθυσμιακό status ενός συγκεκριμένου γεωγραφικού – γεωπολιτικού παραδείγματος. Σ' αυτό το κεφάλαιο δίνεται έμφαση στη μεθοδολογία στην οποία μπορούν να δοθούν διάφοροι ορισμοί ανάλογα πάντα με τις διαφορές που προκύπτουν από το γνωστικό αντικείμενο της κάθε επιστήμης. Πιο συγκεκριμένα θα εξετάσουμε τις ομοιότητες και τις διαφορές της επιστημονικής μεθοδολογίας και της μεθοδολογίας που χρησιμοποιείται στις κοινωνικές επιστήμες.

Η επιστήμη έχει οριστεί σαν μια απ' τις βασικές μορφές ανθρώπινης γνώσης. Η διαφορά της απ' τις άλλες μορφές γνώσης, όπως είναι η φιλολογία, θεολογία, ίσως και η ιστορία, είναι ότι η επιστήμη είναι η ικανότητα πρακτικής μορφής, δηλαδή η άμεση επαφή που μπορεί να έχει ο επιστήμονας με το αντικείμενο που εξετάζει και που πολλές φορές γίνεται μέσω τεχνικών βοηθημάτων, όπως τα τηλεσκόπια των αστρονόμων, η συνέντευξη των ψυχολόγων κλπ.

Είναι σαφές λοιπόν ότι η κάθε επιστήμη χρειάζεται διαφορετικά μέσα παρατήρησης. Οι λογικές όμως μέθοδοι που ακολουθούνται προκειμένου να φτάσουν στο ποθητό αποτέλεσμα, κάθε φορά, είναι κοινές. Η νοητική διεργασία που σχετίζεται με τις μεθόδους αυτές χωρίζεται:

1. στην παρατήρηση και
2. στο συμπέρασμα.

Ο T. Lynn Smith χρησιμοποίησε τα λόγια του A. Wolf για την παρατήρηση και συμπλήρωσε σ' αυτά την αποψή του για το συμπέρασμα και τη σχέση μεταξύ τους. <<Παρατήρηση είναι “η πράξη του να κατανοείς πράγματα και γεγονότα, τα χαρακτηριστικά τους και τους συσχετισμούς τους”¹ συμπεριλαμβανομένης και της νοητικής εμπειρίας, ενώ συμπέρασμα είναι η τυποποίηση των προτάσεων (κρίσεων, πεποιθήσεων, γνώμων)

¹ A. Wolf

βασισμένο σ' αυτές τις παρατηρήσεις ή σαν αποτέλεσμα άλλων κρίσεων που έχουν ήδη τυποποιηθεί.>> (T. Lynn Smith, Fundamentals on Population, J. P. Lippincott Company, 1960 page 14)

Εξετάζοντας τις δύο μεθόδους (παρατήρηση και συμπέρασμα) βλέπουμε ότι η κάθε μία αναλύεται σε δύο διαφορετικές παραμέτρους.

Οι δύο τύποι παρατήρησης είναι:

I. η "γυμνή" παρατήρηση και

II. το πείραμα

Η διαφορά μεταξύ των δύο προσδιορίζεται στο γεγονός ότι στη «γυμνή» παρατήρηση, το φαινόμενο δεν είναι ελεγχόμενο. Εδώ ανήκουν κυρίως κάποια φυσικά φαινόμενα που μελετώνται και που η επανάληψή τους θεωρείται αδύνατη. Η επιστήμη της Αστρονομίας ασχολείται κυρίως με τέτοια φαινόμενα.

Το πείραμα από την άλλη πλευρά δίνει την δυνατότητα επανάληψης, αφού όλες ή σχεδόν όλες οι παράμετροι του φαινομένου είναι γνωστές εκτός από το αποτέλεσμα όλων αυτών μαζί, που είναι και το αντικείμενο της μελέτης. Η Χημεία και η Φυσική είναι από τις πιο αντιπροσωπευτικές επιστήμες στην χρησιμοποίηση του πειράματος.

Πολλοί είναι οι επιστήμονες που υποστηρίζουν ότι «η επιστήμη είναι εξακριβομένη πειραματικά». Κάτι τέτοιο όμως δεν μπορεί να ισχύει αν αναλογιστούμε το παράδειγμα της Αστρονομίας και αν συνειδητοποιήσουμε την αναγκαιότητα της παρατήρησης στην Κοινωνική επιστήμη.

Το συμπέρασμα χωρίζεται και αυτό σε δύο τύπους οι οποίοι είναι:

I. Το παραγωγικό και

II. το επαγωγικό

Κατά την πρώτη περίπτωση, ακολουθείται μια πορεία σκέψης που ξεκινάει από το γενικό και καταλήγει στο ειδικό συμπέρασμα. Αντίθετα στον επαγωγικό τρόπο σκέψης ακολουθείται αντίθετη πορεία, δηλαδή έχοντας κάποιο ειδικό συμπέρασμα μπορούν να καταλήξουν σε κάποιες γενικεύσεις.

Ο T. Lynn Smith υποστηρίζει ότι αυτές είναι οι δύο πλευρές του ίδιου νομίσματος γιατί «η επαγωγή υποστηρίζει τις γενικότητες που ίσως είναι αληθινές και η παραγωγή φανερώνει τι θα

‘πρεπε ν’ ακολουθήσει αν οι προτάσεις είναι ισχύουσες. (T. Lynn Smith, όπως προηγούμενα σελ.15).

Όπως έχει αναφερθεί και στην εισαγωγή οι δημογραφικές μελέτες αποτελούν κοινωνικές προσεγγίσεις της ανθρώπινης ζωής. Μέσα από αυτές βγάζουμε συμπεράσματα για τον τρόπο λειτουργίας των ομάδων, τις ανάγκες τους και τις διαφοροποιήσεις που υπάρχουν μεταξύ τους. Στις μελέτες που γίνονται από τους κοινωνικούς επιστήμονες χρησιμοποιείται μια συγκεκριμένη μεθοδολογία που διαφέρει σημαντικά από αυτές που χρησιμοποιούνται στις άλλες επιστήμες.

Η κυριότερη διαφορά είναι ότι το αντικείμενο που εξετάζεται εδώ, είναι ο άνθρωπος όχι μόνο σαν μονάδα αλλά και σαν σύνολο. Σ’ αυτήν την περίπτωση το πείραμα δεν μπορεί να εφαρμοστεί, κι αν αυτό γίνει αποτελεί πράξη ανήθικη και εγκληματική. Παρ’ όλα αυτά τέτοιες πράξεις έχουν αναφερθεί στην διάρκεια της παγκόσμιας ιστορίας. Ορισμένα από αυτά αναφέρθηκαν κατά τη διάρκεια του Ναζισμού ή σε κάποιες χώρες που κρίνονταν απαραίτητη η αντισύλληψη μέσω των υποχρεωτικών στείρωσεων.

Από τα προαναφερόμενα, γίνεται σαφές ότι στην δημογραφία όταν μιλάμε για παρατήρηση εννοούμε «γυμνή» παρατήρηση και όχι πείραμα, το οποίο αποτελεί πράξη ενάντια στην επιστημονική ηθική.

Η πιο συνηθισμένη μορφή παρατήρησης είναι η απογραφή μέσω ερωτηματολογίων. Στην εργασία αυτή όμως δεν μπορεί να εφαρμοστεί παρά η δευτερεύουσα ανάλυση των ήδη συλλεγθέντων στοιχείων.

Τα στοιχεία που χρησιμοποιήθηκαν εδώ πάρθηκαν από ελέγχους και μετρήσεις της ΕΣΥΕ και την EUROSTAT.

Μέσω αυτών έγιναν συγκρίσεις μεταξύ κρατών και βάση της λογικής σειράς της παρατήρησης – επαγωγής - παραγωγής, έγινε συλλογή στοιχείων τα οποία τυποποιήθηκαν και μπορούν πλέον να λειτουργήσουν σαν πρόβλεψη σε περιπτώσεις που εμφανίζουν κοινά χαρακτηριστικά με την Ελλάδα.

Κεφάλαιο 4:

ΕΡΕΥΝΗΤΙΚΑ ΑΠΟΤΕΛΕΣΜΑΤΑ: Η ΔΗΜΟΓΡΑΦΙΚΗ ΚΑΤΑΣΤΑΣΗ, ΡΟΠΕΣ ΚΑΙ ΠΡΟΒΛΗΜΑΤΑ ΣΤΗΝ ΕΛΛΑΔΑ- ΠΡΟΤΑΣΕΙΣ

Α. Γενική μεταβολή του πληθυσμού στην μεταπολεμική Ελλάδα – μερικές χρήσιμες διεθνείς συγκρίσεις

Κατά την μεταπολεμική περίοδο, από το 1950 και την τεσσαροκονταετία που ακολουθεί, η Ελλάδα παρουσίασε σημαντικές αλλαγές στην δημογραφική της φυσιογνωμία, τέτοιες ώστε μπορούμε να πούμε ότι αναμορφώθηκε.

Σε αυτό το διάστημα ο πληθυσμός της παρουσίασε αύξηση της τάξης των 3.000.000. Πιο συγκεκριμένα πριν το '50 οι κάτοικοι της Ελλάδας έφταναν στους 7.200.000, ενώ σήμερα υπολογίζονται στους 10.200.000.

Η αύξηση του πληθυσμού συντελείται με αργούς ρυθμούς, αυτό οφείλεται στην χαμηλή γεννητικότητα και θνησιμότητα, καθώς επίσης και στην έντονη εσωτερική και εξωτερική μετανάστευση.

Οι ερευνητές πιστεύουν ότι αυτή τη στιγμή η Ελλάδα διανύει το τελευταίο στάδιο της μετάβασης από τα υψηλά επίπεδα γεννητικότητας και θνησιμότητας του παρελθόντος αιώνα στα χαμηλά επίπεδα της σημερινής περιόδου.

Η μετάβαση που αναφέρθηκε μπορεί να χωριστεί σε φάσεις, οι οποίες αναφέρονται εν συντομία:

Πρώτη φάση μπορεί να θεωρηθεί η περίοδος του 19^{ου} αιώνα που οι συντελεστές γεννητικότητας-θνησιμότητας ήταν τόσο υψηλοί ώστε στους 1.000 κατοίκους αντιστοιχούσαν 40 ή 45 γεννήσεις και 30 ή 35 θάνατοι.

Η δεύτερη φάση στα τέλη του αιώνα αυτού παρουσίασε σημαντική μείωση της θνησιμότητας και κυρίως της βρεφικής.

Από την πρώτη δεκαετία του 20ου αιώνα ξεκινά η τρίτη φάση, στην οποία παρεμβάλλεται μία δεκαετής πολεμική περίοδος, στην οποία υπάρχει μείωση της γεννητικότητας παράλληλα με την αύξηση της θνησιμότητας λόγω των θυμάτων πολέμου.

Το 1960 ξεκινάει η τέταρτη φάση κατά την οποία μειώνονται οι γεννήσεις αλλά ανακάμπτει η πτωτική πορεία των θανάτων, αφού λόγω της γήρανσης του πληθυσμού η θνησιμότητα αυξήθηκε. Παρόμοια πορεία ακολουθούν οι δείκτες και κατά την τρέχουσα τάση η οποία τείνει να φτάσει την «μηδενική αύξηση» του πληθυσμού.

Παρακάτω παρατίθενται πίνακες που παρουσιάζουν τη μεταβολή του ελληνικού πληθυσμού ανά έτος και τη μεταβολή του πληθυσμού στους νομούς της Ελληνικής επικράτειας ανά δεκαετία.

ΠΙΝΑΚΑΣ 1
Η κίνηση του πληθυσμού στην Ελλάδα (.000)

ΕΤΗ	ΠΛΗΘΥΣΜΟΣ	ΓΕΝΝΗΣΕΙΣ	ΘΑΝΑΤΟΙ	ΦΥΣ. ΑΥΞΗΣΗ
1960	8300,4	157,2	60,6	96,7
1961	8366,6	150,7	64,0	86,8
1962	8429,5	152,2	66,6	85,6
1963	8466,9	148,2	66,8	81,4
1964	8492,3	153,1	69,4	83,7
1965	8528,5	151,4	67,3	84,2
1966	8772,7	154,6	67,9	86,7
1967	8654,6	162,8	72,0	90,9
1968	8716,5	160,3	73,3	87,0
1969	8765,0	154,1	71,8	82,3
1970	8780,4	144,9	74,0	70,9
1971	8805,1	141,1	73,8	67,3
1972	8856,9	140,9	76,9	64,0
1973	8920,3	137,5	77,6	59,9
1974	8937,7	144,1	76,3	67,8
1975	8986,2	142,3	80,1	62,2
1976	9106,9	146,6	81,8	64,7
1977	9227,5	143,7	83,8	60,0
1978	9349,6	146,6	81,6	65,0
1979	9480,4	148,8	82,3	65,6
1980	9587,5	148,1	87,3	60,9
1981	9698,5	141,0	86,3	54,7
1982	9760,2	137,3	86,3	50,9
1983	9821,1	132,6	90,6	42,0
1984	9872,1	125,7	88,4	37,3
1985	9919,5	116,5	92,9	23,6
1986	9949,1	102,8	91,8	21,0
1987	9978,1	106,4	95,7	10,7
1988	9988,9	107,5	92,4	15,1
1989	10019,0	101,7	92,7	8,9
1990	10058,0	102,2	94,1	8,1
1991	10,1	102,6	95,5	7,1
1992	10,3	104,1	98,2	5,9

ΠΙΝΑΚΑΣ 2

Πραγματικός πληθυσμός της Ελλάδος, κατά νομό, κατά τις απογραφές των ετών 1971, 1981, 1991.

	1971	1981	1991	81-91 (%)
Σύνολο Ελλάδος	8.768.641	9.740.417	10.264.156	5,37
<i>Περιφέρεια Πρωτευούσης</i>	2.540.241	3.027.331	3.096.775	2,29
<i>Λοιπή Στερεά Ελλάς και Εύβοια</i>				
Αιτωλίας & Ακαρνανίας	228.989	219.764	230.688	4,97
Αττικής (υπόλοιπο)	257.608	342.093	425.994	24,52
Βοιωτίας	107.459	117.175	134.034	14,38
Ευβοίας	172.585	188.410	209.132	10,99
Ευρυτανίας	27.428	26.182	23.535	-10,10
Φθιώτιδος	155.574	161.995	168.291	3,89
Φωκίδος	41.361	44.222	43.884	-0,76
<i>Πελοπόννησος</i>				
Αργολίδος	88.698	93.020	97.250	4,54
Αρκαδίας	111.263	107.932	103.840	-3,79
Αχαΐας	240.854	275.193	297.318	8,03
Ηλείας	164.061	160.305	174.021	8,55
Κορινθίας	113.115	123.042	142.365	15,70
Λακωνίας	95.844	93.218	94.916	1,82
Μεσσηνίας	173.077	159.818	167.292	4,67
<i>Ιόνιοι Νήσοι</i>				
Ζακύνθου	30.187	30.014	32.746	9,10
Κερκύρας	92.933	99.477	105.043	5,59
Κεφαλληνίας	35.952	31.297	32.314	3,24
Λευκάδος	25.371	21.863	20.900	-4,40
<i>Ηπειρος</i>				
Άρτης	79.700	80.044	78.884	-1,45
Θεσπρωτίας	40.684	41.278	44.202	7,08
Ιωαννίνων	134.688	147.304	157.214	6,73
Πρεβέζης	55.262	55.915	58.910	5,35
<i>Θεσσαλία</i>				
Καρδίτσας	133.018	124.930	126.498	1,25
Λαρίσης	233.159	254.295	269.300	5,90
Μαγνησίας	161.392	182.222	197.613	8,44
Τρικάλων	133.417	134.207	137.819	2,69
<i>Μακεδονία</i>				
Γρεβενών	34.664	36.421	37.017	1,64
Δράμας	91.009	94.772	96.978	2,32
Ημαθίας	117.477	133.750	138.068	3,23
Θεσσαλονίκης	711.990	871.580	977.528	12,15
Καβάλας	121.593	135.218	135.747	0,39
Καστοριάς	46.401	53.169	52.721	-0,84
Κιλκίς	83.197	81.562	81.845	0,35
Κοζάνης	133.484	147.051	150.159	2,11
Πέλλης	126.085	132.386	138.261	4,43
Πιερίας	92.354	106.859	116.820	9,32

Σερρών	202.898	196.247	191.890	-2,22
Φλωρίνης	54.410	52.430	52.854	0,65
Χαλκιδικής	73.390	79.036	91.654	15,96
Άγιον Όρος	1.732	1.472	1.557	5,77
Θράκη				
Έβρου	138.988	148.486	143.791	-3,16
Εάνθης	82.917	88.777	90.450	1,88
Ροδόπης	107.677	107.957	103.295	-4,32
Νήσοι Αιγαίου				
Δωδεκανήσου	121.017	145.071	162.439	11,97
Κυκλάδων	86.337	88.458	95.083	7,49
Λέσβου	114.802	104.620	103.700	-0,88
Σάμου	41.709	40.519	41.850	3,28
Χίου	53.948	49.865	52.691	5,66
Κρήτη				
Ηρακλείου	209.670	243.622	263.868	8,31
Λασιθίου	66.226	70.053	70.762	1,01
Ρεθύμνης	60.949	62.634	69.270	10,62
Χανίων	119.797	125.856	133.060	5,72

Μελετώντας αυτούς τους πίνακες μπορούμε να βεβαιωθούμε για την πτωτική πορεία του Ελληνικού πληθυσμού. Απόδειξη όλων αυτών είναι η αναλογία παιδιών ανά γυναίκα, η οποία στην πρώτη μεταπολεμική τριακονταετία (1950-1980) κυμαινόταν στο 2,4-2,2, ενώ μετά το 1982 παρουσίασε πτώση και το 1990 έφτασε στο 1,4 δηλαδή κάτω από το όριο ανανέωσης των γενεών.

Οι περισσότερες αναπτυγμένες χώρες στην μεταπολεμική περίοδο ακολούθησαν ίδια πορεία με την Ελλάδα στην δημογραφική εξέλιξή τους. Παρουσίασαν δηλαδή πληθυσμιακή άνθιση (2,1-2,7 παιδιά ανά γυναίκα) έως ότου άγγιξαν τα όρια της ευημερίας το 1967 και παρουσίασαν πτώση αυτού του δείκτη.

Σήμερα σ' αυτές τις χώρες ο δείκτης των γεννήσεων βρίσκεται κάτω από τα 2,1 παιδιά ανά γυναίκα που είναι το όριο της ανανέωσης γενεών.

Στις μεγάλες χώρες, όπως ΗΠΑ, πρώην Σοβιετική Ένωση, Ιαπωνία, παρουσιάζεται αυξημένη γεννητικότητα που κυμαίνεται από 1,7 έως 2,34.

Στις αναπτυσσόμενες χώρες της Ν. Αμερικής, της Αφρικής και της Ασίας, η γεννητικότητα είναι περίπου 4 φορές μεγαλύτερη από το μέσο όρο των χωρών της ΕΟΚ. Ο παιδικός πληθυσμός φθάνει το 50% του συνόλου και οι ηλικιωμένοι μόλις το 2-3%.

Την τελευταία, όμως, δεκαετία η θνησιμότητα μειώνεται με ταχύ ρυθμό που φθάνει μέχρι το 50% λόγω της καταπολέμησης των επιδημιών και της ανόδου του βιοτικού επιπέδου, με αποτέλεσμα, αν η γεννητικότητα παραμείνει η ίδια, να επέλθει σύντομα πληθυσμιακή έκρηξη.

Σε επίπεδο Ευρωπαϊκής Κοινότητας, ο πληθυσμός συνολικά κυμαίνεται στα 340.000.000, σύμφωνα με τις μετρήσεις του 1992. Ο αριθμός αυτός αποτελεί το 65% της ηπείρου και το 6% του πληθυσμού του πλανήτη. Βέβαια η κατανομή του πληθυσμού στις χώρες της Ε.Ε. είναι ανομοιογενής, βάση αυτού χαρακτηρίζονται ως «μικρές», «μεσαίες» και «μεγάλες». Οι πολυπληθέστερες από τις χώρες αυτές είναι η Ομοσπονδιακή Δημοκρατία της Γερμανίας, η Ιταλία, το Ην. Βασίλειο και η Γαλλία. Η χώρα μας συγκαταλέγεται στις «μεσαίες» χώρες, ενώ το Λουξεμβούργο με πληθυσμό μόλις 390.000 κατοίκων χαρακτηρίζεται ως «νάνος» της EUR-12.

Κατά την τελευταία τριακονταετία η Ελλάδα συγκεντρώνει το 3% του πληθυσμού της EUR-12.

Επίσης η χώρα μας όπως η Ισπανία και η Ιρλανδία θεωρούνται οι λιγότερο πυκνοκατοικημένες (<80 άτομα/km²) σε αντίθεση με το Βέλγιο και την Ολλανδία που είναι οι πλέον πυκνοκατοικημένες με πυκνότητα που ξεπερνά τα 300 άτομα/ km².

Απ' ότι μπορούμε να συμπεράνουμε από τις πρώτες συγκρίσεις μεταξύ των χωρών-μελών υπάρχει μεγάλη ανομοιογένεια στη δημογραφική «συμπεριφορά» τους.

Η μελέτη του παρακάτω πίνακα επιβεβαιώνει το αρχικό συμπέρασμα.

ΠΙΝΑΚΑΣ 3

Φυσική αύξηση του πληθυσμού στην EUR-12 και στα κράτη μέλη της (%)

	EUR-12	B	DK	D	GR	E	F	IRL	I*	L	NL	P	UK
1960	7,7	4,5	7,1	5,3	11,6	13,0	6,5	9,9	8,8	4,1	13,2	13,4	6,0
1965	7,9	4,3	8,0	5,5	9,8	12,7	6,5	10,6	9,6	3,7	12,0	12,8	6,8
1970	5,5	2,4	4,6	0,9	8,1	11,3	6,0	10,4	7,2	0,8	9,9	10,1	4,5
1975	2,8	0,0	4,2	-2,6	6,9	10,5	3,5	10,7	5,2	-1,1	4,7	9,0	0,6
1980	2,6	1,1	0,3	-1,1	6,3	7,5	4,7	11,9	1,7	0,2	4,7	6,5	1,6
1985	1,5	0,3	-0,9	-1,5	2,4	3,7	3,9	8,2	0,7	0,2	3,8	3,3	1,4
1987	1,8	1,2	-0,4	-0,4	1,1	3,0	4,3	7,6	0,4	0,6	4,4	2,8	2,3
1988	1,9	1,5	0,0	-0,1	1,5	2,6	4,4	6,5	0,7	2,0	4,2	2,4	2,4
1989	1,7	1,4	0,4	-0,3	0,9	2,2	4,2	5,7	0,6	1,8	4,0	2,3	2,1
1990	1,8	1,9	0,5	-0,2	0,8	1,8	4,2	6,2	0,6	3,0	4,6	1,3	2,7

1991	1,5	2,2	0,9	-0,1	0,7	1,5	4,1	6,0	0,2	3,2	4,6	1,2	2,5
1992	1,4	2,1	1,3	-0,9	0,6	1,3	3,9	5,8	0,2	2,9	4,4	1,4	2,5

*Για την Ιταλία λαμβάνουμε υπόψη τον διαμέοντα πληθυσμό.

Η φυσική αύξηση του πληθυσμού υπολογίζεται από τη σχέση:

Γεννήσεις – θάνατοι /συνολικός πληθυσμός

Βάση αυτού λοιπόν παρατηρούμε ότι κατά την πρώτη εικοσαετία τα ποσοστά είναι θετικά, παρ' όλο που συρρικνώνονται προοδευτικά.

Στην επόμενη δωδεκαετία παρατηρείται σημαντική μείωση του πληθυσμού σχεδόν σε όλες τις χώρες της EUR-12. Από το φαινόμενο αυτό εξαιρείται η Ιρλανδία και η Γαλλία, ενώ η Ελλάδα, η Ιταλία και η Δανία παρουσιάζουν μια στασιμότητα στα τέλη της προηγούμενης δεκαετίας, και οι αυξήσεις που παρουσιάζουν είναι μηδαμινές. Το Βέλγιο, η Ισπανία το Ενωμένο Βασίλειο το Λουξεμβούργο και η Πορτογαλία παρουσιάζουν αύξηση ετησίως 1-3% μόνο η Γαλλία, η Ιρλανδία και η Ολλανδία πλησιάζουν και σε ορισμένες περιπτώσεις ξεπερνούν το όριο του 4%.

Αξίζει να σημειωθεί ότι πριν τριάντα χρόνια καμία χώρα μέλος της ΕΟΚ δεν παρουσίαζε φυσική αύξηση μικρότερη του 4% ενώ σήμερα (1992) τα ποσοστά κυμαίνονται στο 0,2 έως 5.8% . Ειδικότερα στις χώρες της Νότιας Ευρώπης (Ελλάδα, Ισπανία και Πορτογαλία) στην δεκαετία του '60 παρουσιάζαν σημαντικότερη πληθυσμιακή αύξηση, ενώ τριάντα χρόνια αργότερα παρουσιάζουν χαμηλότερους ρυθμούς ώστε με δυσκολία μένουν πίσω από την Γερμανία η οποία την τελευταία εικοσαετία παρουσιάζει αρνητικό ισοζύγιο γεννήσεων-θανάτων.

Οι πληθυσμιακές μεταβολές που συντελέστηκαν στην EUR-12 κατά τη διάρκεια των τριών τελευταίων δεκαετιών είχε σαν αποτέλεσμα τη μεταβολή της διάρθρωσης των πληθυσμιακών πυραμίδων. Οι κυριότεροι λόγοι που οδήγησαν σ' αυτό το αποτέλεσμα ήταν οι δύο Παγκόσμιοι Πόλεμοι των οποίων κατάλοιπα βρίσκουμε και σήμερα ιδιαίτερα στις χώρες που επλήγησαν περισσότερο και το baby-boom (η ξαφνική αύξηση των γεννήσεων) που σημειώθηκε μεταξύ 1945-1965. Ειδικά το δεύτερο φαινόμενο ποικίλει από χώρα σε χώρα ανάλογα με την έντασή του. Όπως αναφέρεται και πιο πάνω η Ελλάδα και η Ιρλανδία αποτελούν εξαίρεση αφού το φαινόμενο δεν είχε σημαντικές επιπτώσεις, σε αντίθεση με τη Γαλλία και την ΟΔΓ που οι ομάδες

ηλικιών 25-45 ήταν σαφώς πιο αυξημένες από τις άλλες ηλικιακές ομάδες.

Με την πάροδο των χρόνων τα δεδομένα αυτά ανατράπηκαν και σύμφωνα με νεότερες μετρήσεις στις χώρες της Ευρωπαϊκής Ένωσης, με εξαίρεση πάλι την Ιρλανδία, παρουσιάζεται πληθυσμιακή γήρανση. Το 1991, το 19,9% του πληθυσμού της EUR-12 υπερβαίνει τα 60 έτη (15% το 1960), υπολογίζεται δε, ότι το 2000 το ποσοστό αυτό θα υπερβαίνει το 23% (EYROSTAT, 1993). Ταυτόχρονα, το ποσοστό των «υπερηλικών» (>80 ετών) θα παρουσιάζει μεγαλύτερη αύξηση: 3,5% το 1991 έναντι <2% το 1960. Βέβαια οι διαφοροποιήσεις μεταξύ των χωρών-μελών είναι πολύ σημαντικές, αφού υπάρχουν χώρες που το ποσοστό του πληθυσμού που υπερβαίνει τα 60 έτη κυμαίνεται στο 15% (Ιρλανδία) ενώ υπάρχουν άλλες που φτάνει το 20,5% (ΟΔΓ, Βέλγιο Ιταλία, Ην. Βασίλειο). Η χώρα μας βρίσκεται κοντά στο μέσο όρο (20,2%), ενώ για ηλικίες άνω των 80 το ποσοστό είναι 3,2%. Η αύξηση του αριθμού των ηλικιωμένων κατά τη διάρκεια της τελευταίας τριακονταετίας αναμένεται να συνεχιστεί και στις επόμενες δύο δεκαετίες, αλλά με σημαντικά επιβραδυνόμενους ρυθμούς.

Η Ελλάδα εκτός από μέλος της Ευρωπαϊκής Ένωσης, είναι και μία από τις χώρες της Χερσονήσου του Αίμου. Αυτό σημαίνει ότι είναι πολύ σημαντική η παρακολούθηση των δημογραφικών εξελίξεων των υπόλοιπων χωρών της Χερσονήσου, αφού μπορούν να δώσουν σημαντικές πληροφορίες και για την Ελληνική πραγματικότητα εξαιτίας των κοινών χαρακτηριστικών και αναγκών που μπορεί να έχουν οι γειτονικές χώρες, οι οποίες είναι οι: Βουλγαρία, Γιουγκοσλαβία, Αλβανία, Ρουμανία και Τουρκία.

Η πορεία των πληθυσμών αυτών παρουσιάζει σημαντικές διαφορές οι οποίες είναι αποτέλεσμα των ιστορικών εξελίξεων που καθόρισαν κατά μεγάλο ποσοστό και τις εν γένει κοινωνικές εξελίξεις. Απ' την άλλη πλευρά κοινωνικές παράμετροι, όπως η θρησκεία και η εθνολογική σύσταση επηρέασαν σημαντικά την δημογραφική τους εξέλιξη. Πιο συγκεκριμένα η Βουλγαρία και η Ρουμανία έχουν σχετικά ομοιογενείς πληθυσμούς. Η Αλβανία που αναγνωρίστηκε ως κράτος το 1913, έχει πληθυσμό που χωρίζεται κατά το 65% σε μουσουλμάνους, το 21% σε ορθόδοξους και το 12% σε καθολικούς.

Το κυριότερο πρόβλημα για την ακριβή καταγραφή των δημογραφικών εξελίξεων των τριών παραπάνω χωρών οφείλεται στο γεγονός των πολιτικών αλλαγών του 1989. Ακόμα πιο δύσκολη είναι η καταγραφή στην Γιουγκοσλαβία όπου σημειώνεται ένας κατατεμαχισμός της χώρας και εξακολουθεί να μαίνεται ένας εμφύλιος πόλεμος, που ωθεί σε μετακίνηση μεγάλα τμήματα του πληθυσμού. Θα πρέπει να διευκρινιστεί ότι για καθαρά συγκριτικούς λόγους θα περιληφθεί σ' αυτή την αναφορά η Τουρκία της οποίας τμήμα ανήκει στην Χερσονήσο.

Στον πίνακα που ακολουθεί μπορούμε να δούμε την εξέλιξη του συνολικού πληθυσμού στις χώρες της Χερσονήσου του Αίμου. Η χρονολογική τους ανάλυση, εξαιτίας των κοινωνικοπολιτικών γεγονότων, δεν είναι ομοιόμορφη αφού ο προσδιορισμός του συνόλου του πληθυσμού σε κάποιες περιόδους δεν ήταν δυνατή.

ΠΙΝΑΚΑΣ 4

Εξέλιξη του συνολικού πληθυσμού (x 1000) στις χώρες της Χερσονήσου του Αίμου

ΕΛΛΑΔΑ		ΒΟΥΛΓΑΡΙΑ		ΑΛΒΑΝΙΑ	
1928	6204			1923	803,9
1940	7344	1920	4847	1945	1122,0
1951	7633	1946	7029	1950	1218,9
1961	8389	1956	7614	1955	1391,5
1971	8769	1965	8228	1960	1626,3
1981	9740	1975	8728	1969	2068,1
1991	10269	1990	8989	1979	2590,6
				1989	3182,4
1991/1928=65,5%		1990/1920=85,4%		1989/1923=195,8%	
1991/1951=34,5%		1990/1046=27,9%		1998/1950=161,1%	
ΓΙΟΥΓΚΟΣΛΑΒΙΑ		ΡΟΥΜΑΝΙΑ		ΤΟΥΡΚΙΑ	
1939	15596	1930	14141	1927	13648
1947	15679	1940	15907	1935	16158
1950	16346	1950	16311	1940	17821
1960	18402	1955	17325	1945	18790
1970	20371	1960	18403	1950	20947
1980	22304	1965	19027	1955	24065
1990	23809	1970	20253	1960	27755
		1975	21245	1965	31391
		1980	22201	1970	35605
		1985	22725	1975	40438
		1990	23207	1980	44739
				1990	56969
1990/1939=52,6%		1990/1930=48,8%		1990/1927=317,4%	
1990/1950=52,8%		1990/1950=42,2%		1990/1950=171,9%	

Πηγή: Στατιστικές Επετηρίδες

Εξετάζοντας τα στοιχεία του πίνακα 4 βλέπουμε ότι η Ελλάδα είχε τους μικρότερους ρυθμούς αύξησης. Αυτό ήταν αποτέλεσμα των απωλειών που είχε εξαιτίας του πολέμου από το 1940 έως το 1949, όπως επίσης και από την μετανάστευση (που όπως αναφέρεται και πιο πάνω είναι ένας παράγοντας που δεν θα αναλυθεί σ' αυτήν την εργασία) που εκτός από τη μεταφορά πληθυσμού εκτός Ελλάδος, προκάλεσε και περαιτέρω γήρανση του πληθυσμού αφού μειώθηκε σημαντικά ο πληθυσμός που βρισκόταν σε παραγωγική ηλικία. Όμως από το 1951 έως το 1990 παρατηρείται ποσοστιαία αύξηση του πληθυσμού μεγαλύτερη από αυτή της Βουλγαρίας.

Η Βουλγαρία, παρ' όλο που προπολεμικά είχε ένα μεγάλο ποσοστό αύξησης του πληθυσμού της που κυμαινόταν στο 45% τελικά μεταπολεμικά το ποσοστό αυτό έπεσε στο 27,9%. Το γεγονός αυτό πιθανά να οφείλεται στο φαινόμενο της αύξησης της θνησιμότητας και ιδιαίτερα της βρεφικής θνησιμότητας που έπληξε τις χώρες της Αν. Ευρώπης κυρίως μετά το 1970. Αξίζει να σημειωθεί ότι στη Βουλγαρία δεν παρουσιάστηκε μεγάλο ρεύμα μετανάστευσης, ούτε είχε μεγάλες απώλειες εξαιτίας του πολέμου.

Αντίθετα η Γιουγκοσλαβία, ενώ παρουσιάζει υψηλά ποσοστά γεννήσεων, είχε μεγάλες απώλειες και εξαιτίας του Β' Παγκόσμιου πολέμου αλλά και εξαιτίας της μεγάλης εξωτερικής κινητικότητας. Αρκεί να παρατηρήσουμε τον πίνακα 4 για να δούμε ότι ο πληθυσμός της έμεινε σχεδόν σταθερός από το 1939 έως το 1947. Τα πράγματα όμως, δεν είναι ιδιαίτερα ενθαρρυντικά για το μέλλον, αφού προβλέπεται ότι τα σημερινά πολιτικά και στρατιωτικά προβλήματα που αντιμετωπίζει η χώρα, θα προκαλέσουν μεγαλύτερη πληθυσμιακή συρρίκνωση με έντονες εσωτερικές και εξωτερικές μετακινήσεις.

Παρόμοια εικόνα με τη Βουλγαρία παρουσιάζει η Ρουμανία. Και εδώ μεταπολεμικά υπάρχει αυξητική πορεία της θνησιμότητας και ο ρυθμός αύξησης του πληθυσμού είναι σχετικά χαμηλός. Υπολογίζεται ότι φτάνει το 42,2%, ποσοστό που δεν διαφοροποιείται ιδιαίτερα από την προπολεμική περίοδο που έφτανε το 48,8%.

Η Αλβανία όπως και η Τουρκία είναι οι δύο χώρες που παρουσιάζουν τα υψηλότερα ποσοστά γεννητικότητας από τα κράτη της Χερσονήσου του Αίμου. Ο Αλβανικός πληθυσμός

σήμερα είναι τριπλάσιος από το 1923 και αναμένεται να διπλασιαστεί μετά από 30-35 χρόνια. Σε σχέση με τον Ελληνικό πληθυσμό θα υπερτερεί κατά 20%, ακόμα και αν υπάρξει βελτίωση στους δημογραφικούς μας δείκτες. Επίσης μία σημαντική διαφορά μεταξύ των δύο χωρών είναι ότι η Αλβανία θα περιλαμβάνεται ανάμεσα στις πιο νέες χώρες ολόκληρης της υφηλίου εξαιτίας της νεανικής σύνθεσης του πληθυσμού της, ενώ η Ελλάδα θα είναι η πιο γεροντική χώρα των Βαλκανίων.

Τέλος, η Τουρκία διακρίνεται για τα ανάλογα χαρακτηριστικά όπως της Αλβανίας, όπου, η νεανικότητα του πληθυσμού, η υψηλή γεννητικότητα, ιδίως του αγροτικού πληθυσμού και του πρώην αγροτικού και σήμερα αστικού, που μετανάστευσε κυρίως από την Ανατολία, καθώς και η ταχύτατη μείωση της θνησιμότητας, διατηρούν υπερβολικά υψηλό ρυθμό αύξησης του πληθυσμού. Αρκεί να υπολογιστεί ότι το 1927 ο πληθυσμός της Τουρκίας ήταν 2,2 φορές μεγαλύτερος από τον πληθυσμό της Ελλάδας, ενώ σήμερα είναι 5,5 περίπου φορές μεγαλύτερος. Βέβαια, το γεγονός αυτό συνδέεται και με την εφαρμοζόμενη πληθυσμιακή πολιτική, όπου κατά παράδοξο τρόπο, οι δημοκρατικές κυβερνήσεις εφάρμοσαν μια ναταλιστική πολιτική, ενώ οι δικτατορικές μια αντιναταλιστική, υπακούοντας, κατά κάποιο τρόπο, στις εισηγήσεις των σχεδιαστών των προγραμμάτων οικονομικής και κοινωνικής ανάπτυξης.²

Β. Γεννητικότητα και θνησιμότητα στην Ελλάδα – αλλαγές στο χρόνο.

1) Γεννητικότητα.

Ξεκινώντας να μελετήσουμε πιο αναλυτικά τη γεννητικότητα στην Ελλάδα, σύμφωνα με τις πληροφορίες που ήδη συλλέχθηκαν και αναφέρονται στα προηγούμενα κεφάλαια θεωρούμε ως δεδομένο ότι η χώρα μας σήμερα αντιμετωπίζει δημογραφικό πρόβλημα, που σύμφωνα με τους υπολογισμούς των ειδικών, τείνει να επιδεινωθεί.

Σύμφωνα με τα στοιχεία της Εθνικής Στατιστικής Υπηρεσίας (ΕΣΥΕ), ο μέσος αριθμός παιδιών που γεννήθηκαν από το 1953 μέχρι το 1980 ήταν 148.000 (τόσα παιδιά γεννήθηκαν και το

² * Τζιαφέτας Γ., πληθυσμιακές εξελίξεις στην Ελλάδα και στην Τουρκία – Βίοι αντιπαράλληλοι, άρθρο στο *Η Ελλάς γηράσκουσα*, εκδ. ΦΙΛΑΔΗΠ, Αθήνα, 1988.

1980). Από τότε άρχισε η μείωση, φτάνοντας τις 101.000 γεννήσεις το 1990. Οι 148.000 αντιστοιχούσαν σε 2,1 παιδιά ανά γυναίκα σε αναπαραγωγική ηλικία, όσα απαιτούνται για την αναπλήρωση των γενεών. Ο αριθμός των 101.000 γεννήσεων αντιστοιχεί σε 1,4 παιδιά ανά γυναίκα σε αναπαραγωγική ηλικία και δημιουργεί ένα έλλειμα 0,7 παιδιών για να αναπληρωθούν οι σημερινές γενεές.³

Αναλυτικότερα, σύμφωνα με το συντελεστή γεννητικότητας που υπολογίζει τον αριθμό των γεννήσεων που αντιστοιχούν σε 1000 κατοίκους, η πορεία των γεννήσεων από την μεταπολεμική Ελλάδα μέχρι σήμερα ήταν η εξής: Το 1950 μέχρι την πρώτη μεταπολεμική δεκαετία, ο συντελεστής κυμαινόταν στις 19 με 20 γεννήσεις. Στην δεύτερη, μειώθηκε στις 18 και στην τρίτη έφτασε τις 15. Η πτωτική πορεία συνεχίστηκε έτσι ώστε το 1980 έχασε άλλες 5 μονάδες με αποτέλεσμα να πέσει στις 10 γεννήσεις ετησίως ανά 1.000 κατοίκους.

Ένας άλλος συντελεστής, της ολικής γονιμότητας, δίνει πληροφορίες για τον μέσο αριθμό τέκνων ετησίως ανά γυναίκα-βάσει των γεννήσεων που πραγματοποιήθηκαν σε κάθε ηλικία της αναπαραγωγικής περιόδου της ζωής, γυναίκες προερχόμενες από διάφορες γενεές. Σύμφωνα μ' αυτόν διαπιστώνεται ότι από το 1950 έως το 1980 αντιστοιχούσαν για κάθε γυναίκα περίπου 2,3 παιδιά, στην συνέχεια ακολουθεί πτωτική πορεία που αγγίζει σήμερα το 1,4. Αυτή η πορεία φαίνεται αναλυτικότερα στον πίνακα 5 που ακολουθεί.

ΠΙΝΑΚΑΣ 5

Συντελεστές της γεννητικότητας και γονιμότητας κατά περιοχές στην Ελλάδα, 1950-1990

ΕΤΗ	ΣΥΝΟΛΟ ΧΩΡΑΣ		ΑΣΤΙΚΕΣ ΠΕΡΙΟΧΕΣ		ΜΗ-ΑΣΤΙΚΕΣ ΠΕΡΙΟΧΕΣ	
	(ΑΣΓ)	(ΣΟΓ)	(ΑΣΓ)	(ΣΟΓ)	(ΑΣΓ)	(ΣΟΓ)
1950	20,3	2,571	15,9	1,715	22,7	3,173
1955	19,7	2,376	16,2	1,754	21,0	2,883
1960	18,9	2,277	15,9	1,719	21,2	2,779
1965	17,7	2,297	17,5	2,045	17,8	2,568
1970	16,5	2,337	17,0	2,136	15,8	2,628
1975	15,7	2,365	16,8	2,104	13,5	2,248
1980	15,4	2,178	16,0	2,159	12,3	2,206
1985	11,7	1,675	12,1	1,559	10,8	1,869
1990	10,3	1,420	10,3		9,3	

Σημείωση: (ΑΣΓ)=Ακαθάριστος Συντελεστής Γεννητικότητας ΣΟΓ)=Συντελεστής Ολικής Γονιμότητας

³ Ε.Σ.Υ.Ε. Φυσική κίνηση του πληθυσμού, 1990. Eurostat, *Demographic Statics*, Office of the European Communities, Luxembourg, 1992.

ΠΙΝΑΚΑΣ 6
Εξέλιξη του προτύπου της ειδικής κατά ηλικία
Γονιμότητας στην Ελλάδα, 1956-1990

ΕΤΗ	ΕΙΔΙΚΗ ΓΟΝΙΜΟΤΗΤΑ ΚΑΤΑ ΗΛΙΚΙΑ ΜΗΤΕΡΑΣ							ΜΕΣΟΣ ΑΡΙΘΜΟΣ
	(ΓΕΝΝΗΣΕΙΣ ΣΤΙΣ 1.000 ΓΥΝΑΙΚΕΣ ΣΕ ΚΑΘΕ ΗΛΙΚΙΑ)							ΤΕΚΝΩΝ ΣΕ 1.000
	15-19	20-24	25-29	30-34	35-39	40-44	45-49	ΓΥΝΑΙΚΕΣ
1956	14,3	101,1	157,8	109,7	59,2	19,2	3,7	2325
1960	17,4	109,7	157,5	105,7	48,6	14,4	2,2	2277
1965	27,1	121,2	152,5	102,9	43,6	10,8	1,7	2294
1970	36,9	140,9	143	93,7	42,6	9,1	1,2	2337
1975	46,5	153,7	144,5	81,7	36,8	8,9	0,9	2365
1980	52,6	157,5	134,3	66,1	26,5	6,7	0,8	2226
1985	36,4	118	102,5	54,4	19,2	4,4	0,5	1675
1990	21,8	86,9	96,7	54,2	20,4	3,7	0,4	1420

Ο πίνακας 6 αναφέρεται στο πρότυπο της ηλικίας γονιμότητας, το οποίο μας δείχνει την πορεία της γονιμότητας στον χρόνο έχοντας όμως αναλυθεί κατά ηλικιακές ομάδες γυναικών. Ο συντελεστής αυτός παρουσιάζει την κατάσταση της Ελλάδας ως εξής:

- i) Οι γυναίκες που γεννήθηκαν στο διάστημα μεταξύ 1926-30, συμπλήρωσαν την αναπαραγωγική τους ηλικία κατά την πενταετία 1976-80 και διήλθαν τη μέση ηλικία με τον τοκετό των παιδιών τους στην πενταετία 1950-55, πραγματοποίησαν κατά μέσο όρο 2,2 παιδιά ανά γυναίκα.
- ii) Οι γυναίκες της γενεάς 1931-35, οι οποίες συμπλήρωσαν την αναπαραγωγική τους ηλικία κατά την πενταετία 1981-85 και διήλθαν τη μέση ηλικία κατά τον τοκετό των παιδιών τους στην πενταετία 1956-60, πραγματοποίησαν κατά μέσο όρο 2,2 παιδιά κατά γυναίκα.
- iii) Οι γυναίκες της τελευταίας προπολεμικής γενεάς, του 1936-40, οι οποίες συμπλήρωσαν την παραγωγική τους ηλικία κατά την πενταετία 1986-90 και διήλθαν τη μέση ηλικία κατά τον τοκετό των παιδιών στην πενταετία 1961-65, έφεραν στον κόσμο 2,07 παιδιά κατά μέσο όρο, όσα μόλις αρκούν για να εξασφαλίσουν την αναπλήρωση των γενεών.
- iv) Οι μεταπολεμικές γενεές, αν και δεν έχουν συμπληρώσει την αναπαραγωγική περίοδο της ζωής τους, φαίνεται ότι έχουν πέσει κάτω από το επίπεδο αναπλήρωσης των γενεών. Η γενεά του 1950 (με τη μέση ηλικία μητέρας γύρω στο

1975) υπολογίζεται ότι συμπληρώνει 2,03 παιδιά. Η γενεά του 1955 (με τη μέση ηλικία μητέρας γύρω στο 1980) υπολογίζεται σε 2,00 παιδιά και οι μετέπειτα γενεές (του 1960 και του 1965- με συμπλήρωση της μέσης ηλικίας της μητέρας γύρω στο 1985 και 1990) θα πέσουν σε χαμηλότερα επίπεδα, στα 1,9 και 1,8 παιδιά ή και πιο κάτω, αντίστοιχα.⁴

Σύμφωνα με αυτά τα στοιχεία υπολογίζεται ότι αν η μείωση του ρυθμού γεννητικότητας αυξάνεται με αυτούς τους ρυθμούς, τότε η επαναφορά στα επίπεδα που επιτρέπουν την αναπλήρωση του πληθυσμού δεν θα είναι δυνατή, γιατί το τμήμα του πληθυσμού που θα έχει την δυνατότητα να αναπαραχθεί θα είναι ελλειμματικό.

Σ' αυτό το σημείο πρέπει να διευκρινιστεί ότι η μέτρηση των γεννήσεων υπολογίζεται κυρίως από γεννήσεις που συντελέστηκαν κατά τη διάρκεια του έγγαμου βίου των γονέων. Η εξώγαμη γεννητικότητα, στην Ελλάδα, κυμαίνεται μέχρι σήμερα σε χαμηλά ποσοστά, της τάξης του 2,2% των γεννήσεων στη δεκαετία του 1980.

Η προσπάθεια να αναλυθούν τα αίτια που οδήγησαν στη μείωση των γεννήσεων θα γίνει αναλυτικότερα στο επόμενο κεφάλαιο. Σε γενικές γραμμές όμως μπορούμε να πούμε ότι το φαινόμενο αυτό (πτώση γεννητικότητας και γονιμότητας), οφείλεται στις αλλαγές που προκλήθηκαν στα ήθη και στα έθιμα με τη μετάβαση από την παραδοσιακή αγροτική κοινωνία, στην βιομηχανική αστική. Πριν το 1960 τα ζευγάρια που επέλεγαν να μην αποκτήσουν παιδιά, ήταν κοινωνικά στιγματισμένα. Επίσης οι πολυμελείς οικογένειες, με πάνω από δύο παιδιά ήταν σύνηθες φαινόμενο. Αντίθετα σήμερα η πλειοψηφία των ζευγαριών θεωρεί ότι τα δύο παιδιά σε μία οικογένεια είναι αρκετά. Ακόμα η επιλογή της ατεκνίας είναι σεβαστή και καθόλου κατακριτέα.

Σ' αυτό το σημείο πρέπει να διευκρινιστεί ότι αυτή η αλλαγή που παρατηρήθηκε μετά το 1960 στα συλλογικά πρότυπα συμπεριφοράς δεν έγινε με τους ίδιους ρυθμούς σε όλη την Ελλάδα. Υπάρχουν περιοχές της επικράτειας που ο τρόπος ζωής θυμίζει περισσότερο παλιές εποχές. Αυτές οι κοινωνίες χαρακτηρίζονται ως παραδοσιακές και εξακολουθούν να απαρτίζονται από πολυμελείς οικογένειες.

⁴ Γεώργιος Σιάμπος, *Η Δημογραφική εξέλιξη στη μεταπολεμική Ελλάδα*. Η μελέτη καταρτίστηκε στα πλαίσια του ερευνητικού προγράμματος του Κέντρου Έρευνας του Οικονομικού Πανεπιστημίου Αθηνών (πρώην ΑΣΟΕΕ).

II) Θνησιμότητα.

Η γήρανση του πληθυσμού που παρατηρήθηκε στην Ελλάδα κατά την μεταπολεμική περίοδο, είχε σαν αποτέλεσμα την αύξηση του αριθμού των θανάτων. Όμως η πραγματική αιτία εντοπίζεται στο γεγονός της μείωσης των γεννήσεων. Αυτό σημαίνει ότι αν εξετάσουμε την πορεία της θνησιμότητας, αυτής καθ' αυτής, θα διαπιστώσουμε πως ο ρυθμός της είναι πολύ χαμηλός και τείνει να μειωθεί κι άλλο στο μέλλον, γεγονός που φέρνει την Ελλάδα στις πρώτες θέσεις των χωρών με το μεγαλύτερο μέσο όρο ζωής.

Ο ακαθάριστος συντελεστής θνησιμότητας – ο αριθμός των θανάτων που αναλογεί σε 1000 κατοίκους – κατά την πρώτη μεταπολεμική δεκαετία (1950) ήταν σχεδόν στο επίπεδο 7,5. Τη δεύτερη δεκαετία αυξήθηκε στο 8, την τρίτη στο 9, στην τέταρτη στο 9,2 και στη δεκαετία του '90 αναμένεται να αυξηθεί ελαφρώς. Αν όμως λάβουμε ως μέτρο τον «προτυποποιημένο» συντελεστή θνησιμότητας τότε θα επιβεβαιωθεί η αρχική επισήμανση, πως η αύξηση του συντελεστή θνησιμότητας οφείλεται στη μείωση των γεννήσεων και στην γήρανση του πληθυσμού και όχι στην αύξηση των θανάτων. Αυτός ο συντελεστής αναφέρεται στην ειδική κατά ηλικία θνησιμότητα.⁵

Αυτό σημαίνει ότι αν είχαμε λάβει ως «πρότυπο» τον πληθυσμό κατά ηλικία το 1951 και παρακολουθούσαμε την εξέλιξή του στο χρόνο, θα οδηγούμασταν στο συμπέρασμα ότι η πορεία του ρυθμού των θανάτων είναι καθοδική. Στον παρακάτω πίνακα (7) παρουσιάζεται αναλυτικότερα η πορεία των δύο συντελεστών.

ΠΙΝΑΚΑΣ 7

Προτυποποιημένοι συντελεστές θνησιμότητας του πληθυσμού της Ελλάδας, 1951-1990

ΕΤΟΣ	ΑΚΑΘΑΡΙΣΤΟΣ ΣΥΝΤΕΛΕΣΤΗΣ	ΠΡΟΤΥΠΟΠΟΙΗΜΕΝΟΣ ΣΥΝΤΕΛΕΣΤΗΣ
1951	7,5	10,0
1961	7,6	9,2
1971	8,4	8,4
1981	8,9	7,7
1985	9,2	7,6
1990	9,3	7,2

⁵ Στάμπος Γεώργιος, *Η δημογραφική εξέλιξη στη μεταπολεμική Ελλάδα*. Σελ.77-78

Οι βασικοί λόγοι που οδηγούν στη μείωση της θνησιμότητας, είναι η άνοδος του επιπέδου διαβίωσης και η βελτίωση της ιατρικής και νοσοκομειακής περίθαλψης αλλά και πρόληψης.

Η Ελλάδα σύμφωνα με επίσημα διεθνή στατιστικά στοιχεία (UN, 1986) κατέχει μία από τις καλύτερες θέσεις σε ότι αφορά το προσδόκιμο της επιβίωσης κατά τη γέννηση.⁶ Πρέπει να τονιστεί ότι η βρεφική θνησιμότητα ευθύνεται σημαντικά για τις διαφοροποιήσεις που σημειώνονται μεταξύ των περιφερειών. Στις μεγαλύτερες ηλικίες οι αποκλίσεις είναι πολύ μικρότερες από τόπο σε τόπο και έτσι τα συμπεράσματα για τη θνησιμότητα σε κάθε ηλικία παρουσιάζουν μια ομοιογένεια. Αναλυτικότερα όσο αφορά την βρεφική θνησιμότητα παρατηρείται σημαντική μείωση μεταξύ 1960 και 1989 που φτάνει το 75%. Παρ' όλα αυτά όμως βρίσκεται σε υψηλά επίπεδα σε σχέση με τις άλλες Ευρωπαϊκές χώρες, δηλαδή φτάνει το 10%. Αν το κάθε άτομο ξεπεράσει την βρεφική ηλικία, τότε υπολογίζεται ότι θα ζήσει κατά μέσο όρο μέχρι τα 72,2 χρόνια αν είναι άντρας και μέχρι τα 76,4 χρόνια αν είναι γυναίκα. Στις γεροντικές ηλικίες αυξήθηκε ανάλογα η μακροβιότητα των Ελλήνων, αφού αυξήθηκε κατά 1,3 χρόνια για τους άντρες και 2 χρόνια για τις γυναίκες. Μεταφράζοντας τα ποσά σε ποσοστιαίες μονάδες, το ανδρικό ποσοστό ήταν 9% και για τις γυναίκες 13%. Αυτή η διαφορά μεταξύ των δύο φύλων δημιούργησε ευνοϊκότερες εξελίξεις για τον γυναικείο πληθυσμό, φαινόμενο που παρουσιάστηκε και σε άλλες χώρες εκτός της Ελλάδας.

Αποκλίσεις στην θνησιμότητα όμως δεν παρατηρούνται μόνο από τόπο σε τόπο αλλά και ανάλογα με την οικογενειακή κατάσταση. Σύμφωνα λοιπόν με μετρήσεις που έγιναν διαπιστώθηκε ότι οι Έλληνες διατρέχουν σε κάθε ηλικία διαφορετικό κίνδυνο να πεθάνουν, ανάλογα με την οικογενειακή τους κατάσταση.

Τα αποτελέσματα των ερευνών για τις γυναίκες έδειξαν ότι:

- Οι παντρεμένες γυναίκες πεθαίνουν σε μεγαλύτερες ηλικίες, δηλαδή παρουσιάζουν υποθνησιμότητα.⁷

⁶ Κλέων Τσίμπος-Γεώργιος Παπαευαγγέλου, *Θνησιμότητα του Ελληνικού πληθυσμού κατά αντία θανάτου: 1960-1990*

⁷ Αν η θνησιμότητα όλων των καταστάσεων μαζί = 100, τότε υποθνησιμότητα < 100

- Οι ανύπαντρες γυναίκες παρουσιάζουν υπερθνησιμότητα⁸ σε όλες τις ηλικίες, με ιδιαίτερα μεγάλα ποσά στις ηλικίες μεταξύ 35-39 και 45-49.
- Ιδιαίτερα υψηλή υπερθνησιμότητα αναφέρεται για τις χήρες, η οποία μειώνεται απότομα στις ηλικίες μεταξύ 35-49 και αυξάνεται σημαντικά στις ηλικίες 65-74.
- Οι διαζευγμένες έχουν υψηλά ποσοστά θνησιμότητας, όμως μειώνονται στις ηλικίες μεταξύ 15-29, 55-59 και 70-74.

Οι έρευνες που έγιναν για την ανδρική θνησιμότητα έδειξαν ότι:

- Οι παντρεμένοι άνδρες παρουσιάζουν υπερθνησιμότητα στις ηλικίες 15-19 και πάνω από τα 65 χρόνια τους. Στις ενδιάμεσες ηλικίες εμφανίζεται υποθνησιμότητα.
- Ιδιαίτερα αυξημένος είναι ο αριθμός των θανάτων στους χήρους σε νεαρή και ώριμη ηλικία, ενώ μετά τα 65 ταυτίζεται με την υπερθνησιμότητα των άγαμων.
- Η υπερθνησιμότητα των αγάμων, περνά από ένα κορυφαίο σημείο μεταξύ 35-39 και μειώνεται σταδιακά στη συνέχεια.
- Η υπερθνησιμότητα των διαζευγμένων φτάνει σε υψηλές τιμές στις ηλικίες 40-44 και 55-59 και ακολουθεί καθοδική πορεία στη συνέχεια.

Η ομαδοποίηση αυτή, που αφορά τη θνησιμότητα ανάλογα με την οικογενειακή κατάσταση των Ελλήνων, μπορεί να εξηγηθεί λογικά χωρίς όμως να αποκλείεται η περίπτωση λάθους είτε ποσοτικού, είτε ποιοτικού. Για παράδειγμα, η μικρότερη θνησιμότητα που παρατηρείται στους έγγαμους μπορεί να οφείλεται: α) στο φαινόμενο της επιλογής, δηλαδή για τη σύναψη ενός γάμου, η επιλογή του συντρόφου εξαρτάται και από το πόσο υγιής είναι, β) στον προστατευτικό ρόλο του γάμου κλπ.

Η θνησιμότητα δεν μπορεί να υπολογιστεί αν λάβουμε υπόψη μας μόνο το σύνολο των φυσικών θανάτων, υπάρχουν και κάποιοι άλλοι παράγοντες που παίζουν σημαντικό ρόλο στην διαμόρφωση του αριθμού των θανάτων. Αυτοί είναι κυρίως οι χρόνιες ασθένειες και τα ατυχήματα. Στον παρακάτω πίνακα (8) εμφανίζονται οι έξι πρώτοι, σύμφωνα με τη συχνότητά τους.

⁸ Αν η θνησιμότητα όλων των καταστάσεων μαζί = 100, τότε υπερθνησιμότητα > 100

ΠΙΝΑΚΑΣ 8

Ειδική θνησιμότητα στην Ελλάδα κατά αιτία, 1956-1990 (θάνατοι επί 100.000 κατοίκων)- έξη κύριες ομάδες αιτιών.

ΑΙΤΙΕΣ ΘΑΝΑΤΟΥ	1956	1960	1965	1970	1975	1980	1985	1989	1990
ΛΟΙΜΩΔΗ ΝΟΣΗΜΑΤΑ	39,6	33,5	20,4	22,7	14,5	8,6	6,8	6,2	6,1
ΝΕΟΠΛΑΣΜΑΤΑ	94,0	107,6	125,7	141,7	158,8	168,4	184,3	192,5	192,9
ΚΑΡΔΙΑΓΓΕΙΑΚΑ	191,7	194,1	241,5	289,9	325,4	387,4	437,1	479,0	486,5
ΑΝΑΠΝΕΥΣΤΙΚΟΥ ΣΥΣΤ.	49,6	47,8	56,9	90,1	73,4	67,9	55,5	48,2	44,3
ΒΙΑΙΟΙ ΘΑΝΑΤΟΙ ΕΞ/ΩΝ	39,9	35,8	41,1	44,6	47,0	48,7	49,3	49,8	50,1
ΤΡΟΧΑΙΑ ΑΤΥΧΗΜΑΤΑ	4,4	6,9	10,6	13,0	16,8	17,6	21,7	21,3	22,1

Η διαφορά του ρυθμού της θνησιμότητας μεταξύ των δύο φύλων αυξάνεται σύμφωνα με τα αποτελέσματα των ερευνών της ειδικής θνησιμότητας, αφού οι αιτίες θανάτου που παρουσίασαν ύφεση, μειώθηκαν αναλογικά περισσότερο στις γυναίκες απ' ότι στους άντρες, ενώ η θνησιμότητα από αιτίες που σημείωσαν άνοδο (χρόνια νοσήματα) αυξήθηκε αναλογικά περισσότερο στους άντρες.

Οι αιτίες που αναφέρθηκαν δεν παρουσιάζουν διαφοροποιήσεις μόνο ανάμεσα στα δύο φύλα, αλλά και στις εποχές. Οι δημογράφοι παρατήρησαν ότι η θνησιμότητα του Ελληνικού πληθυσμού παρουσιάζει εποχικές διακυμάνσεις. Από τις αιτίες θανάτων που εξέτασαν κατά την περίοδο 1980-1989 συμπέραναν ότι οι ψυχικές διαταραχές, οι νόσοι του πεπτικού συστήματος, τα λοιμώδη νοσήματα και οι νόσοι του αναπνευστικού συστήματος μειώθηκαν. Αντίθετα τα νεοπλάσματα, οι νόσοι του κυκλοφορικού συστήματος και τα τροχαία ατυχήματα αυξήθηκαν, ενώ τα υπόλοιπα ατυχήματα αλλά και η γενική θνησιμότητα δεν παρουσίασαν σημαντική αλλαγή.

Σε ετήσιο επίπεδο τώρα, οι αιτίες αναλύονται:

- σ' αυτές που παρουσιάζουν έξαρση τους χειμερινούς μήνες (Δεκέμβριος-Μάρτιος) και στις οποίες περιλαμβάνονται οι νόσοι του κυκλοφορικού συστήματος, του αναπνευστικού συστήματος, οι ψυχικές διαταραχές και οι νόσοι του πεπτικού συστήματος,
- σ' αυτές που παρουσιάζουν έξαρση τους καλοκαιρινούς μήνες (Ιούλιος-Οκτώβριος) και σ' αυτές ανήκουν τα τροχαία ατυχήματα αλλά και οι εξωτερικές κακώσεις γενικότερα,
- σ' αυτές που παραμένουν σταθερές σ' όλη τη διάρκεια του έτους, όπως τα νεοπλάσματα και τα λοιμώδη νοσήματα.

Η κατηγοριοποίηση αυτή συνοδεύεται από λογικά συμπεράσματα που δικαιολογούν τις εποχικές αυξομειώσεις των αιτιών. Για παράδειγμα, κατά τους χειμερινούς μήνες ασκείται στους περισσότερους ανθρώπους μεγαλύτερη πίεση αφού είναι μήνες εργάσιμοι. Επίσης η καθημερινή τροφή περιέχει περισσότερα λιπαρά και η κατανάλωση των οινοπνευματωδών ποτών αυξάνεται σημαντικά, με αποτέλεσμα να επιβαρύνεται το κυκλοφορικό σύστημα. Κατά τους καλοκαιρινούς μήνες αυξάνονται τα τροχαία εξαιτίας της μεγάλης κυκλοφορίας που παρατηρείται ειδικά σε δρόμους ταχείας κυκλοφορίας και εξαιτίας της ελλιπούς σήμανσης.

Γ. Αίτια χαμηλής γεννητικότητας – συγκεκριμένα προβλήματα στην σύγχρονη Ελλάδα.

Η αναζήτηση και η προσπάθεια ανάλυσης των αιτιών που προκαλούν τη χαμηλή γεννητικότητα στην Ελλάδα, γίνεται βάση μελετών, με αντικείμενο συγκεκριμένες κοινωνικές ομάδες, που έχουν άμεση σχέση με το φαινόμενο αυτό. Επειδή όμως δεν υπήρχαν τα απαραίτητα στοιχεία για τη διαχρονική μελέτη του φαινομένου, σχεδιάστηκε και εκπονήθηκε από το ΕΚΚΕ (Εθνικό Κέντρο Κοινωνικών Ερευνών), Έρευνα Γονιμότητας σε εθνικό επίπεδο, στην οποία ακολουθούνται τα Πρότυπα της Διεθνούς Έρευνας Γονιμότητας, έχοντας όμως προσαρμοστεί στα ελληνικά δεδομένα.⁹ Τα στοιχεία που θα χρησιμοποιηθούν σ' αυτό το κεφάλαιο έχουν παρθεί από αυτή τη μελέτη.

Η ομάδα που εξετάζεται εδώ αποτελείται από 6.530 γυναίκες, οι οποίες απάντησαν σε σειρά ερωτήσεων, που αφορούσαν τις δημογραφικές και κοινωνικοοικονομικές μεταβλητές, καθώς και κάποιες άλλες παραμέτρους, στάσεων – αντιλήψεων που παραβλέπονται στις επίσημες στατιστικές.

Όταν χρησιμοποιούμε τον όρο γονιμότητα, στη Ελλάδα, αναφερόμαστε κυρίως σε παντρεμένες γυναίκες, αφού το ποσοστό των ανύπαντρων μητέρων είναι πολύ χαμηλό (2%). Όμως με την πάροδο του χρόνου παρατηρείται σημαντική μείωση του αριθμού των γάμων και παράλληλα αύξηση του αριθμού των διαζυγίων. Υπολογίζεται ότι το 1961-64 ο μέσος αριθμός γάμων ήταν 73.900 και το 1987-90 ο αριθμός αυτός έπεσε στους 58.500,

⁹Χάρη Συμεωνίδου, Δημογράφος, Ερευνήτρια σπ εθνικό Κέντρο Κοινωνικών Ερευνών.

ενώ στα διαζύγια το 1973 υπήρχε η αναλογία 5 στους 100 γάμους, το 1990 ήταν 10 διαζύγια ανά 100 γάμους. Οι τάσεις αυτές παρατηρούνται και σε άλλες χώρες, κυρίως Ευρωπαϊκές. Σε μία συγκριτική μελέτη μεταξύ Ανατολής-Δύσης ο Hajnal J.¹⁰, επισήμανε δύο βασικούς τύπους γαμηλιότητας: τον “ευρωπαϊκό” που χαρακτηρίζεται από χρονική καθυστέρηση στην ηλικία του γάμου και υψηλό ποσοστό αγαμίας του πληθυσμού, και τον “μη ευρωπαϊκό”, που χαρακτηρίζεται από τη χαμηλή διαζυγιότητα. Αυτό επιβεβαιώνει το αρχικό μας συμπέρασμα (κεφ. 5α), ότι δηλαδή οι Ανατολικές χώρες προχωρούν με γρήγορους ρυθμούς στην αύξηση του πληθυσμού τους, αφού υπάρχει μια σταθερή οικογενειακή κατάσταση που μαζί με τις κοινωνικές και θρησκευτικές πεποιθήσεις, ευνοούν τη δημιουργία των πολυμελών οικογενειών. Αντίθετα, με τις Δυτικές χώρες, παρατηρείται σημαντική μείωση της γεννητικότητας, αφού οι κοινωνικές συνθήκες δεν ευνοούν, όπως θα εξετάσουμε παρακάτω, τη γαμηλιότητα, σε νεαρές ηλικίες, και οι ρυθμοί ζωής αποτρέπουν τις σκέψεις για δημιουργία πολύτεκνων οικογενειών. Αποθαρρυντικά είναι επίσης τα στοιχεία που αφορούν τα διαζύγια, αφού στην πλειοψηφία τους αφορούν ζευγάρια που χωρίζουν πριν ολοκληρωθεί η αναπαραγωγική περίοδος της ζωής τους.

Όλες οι παράμετροι που παρουσιάζονται σαν αίτια της χαμηλής γεννητικότητας (γαμηλιότητα-διαζυγιότητα) έχουν τις ρίζες τους σε άλλα αίτια που επηρεάζουν ουσιαστικά αυτές και κατά συνέπεια τον δείκτη της γεννητικότητας που εξετάζεται εδώ.

Πρόκειται για τις σημαντικές αλλαγές, που παρουσιάζονται στη μεταπολεμική περίοδο, στον οικονομικό, κοινωνικό και πολιτικό τομέα. Κατ’ αρχήν η διάδοση των τεχνικών οικογενειακού προγραμματισμού, αποκλείει τη λογική του τυχαίου αριθμού των παιδιών σε μία οικογένεια. Στην συνέχεια, η αύξηση του κατά κεφαλήν εισοδήματος, η άνοδος του μορφωτικού επιπέδου και η σταδιακή αλλαγή των ρόλων ανδρών-γυναικών, οδηγεί την ελληνική οικογένεια, στην κατάρριψη των παραδοσιακών προτύπων και στον εκουγχρονισμό του τρόπου ζωής της.

¹⁰ Hajnal J., European marriage patterns in perspective in D.V. Glass and D.E.C. Eversley (eds), *Population in History*, London, 1965.

Στις παραδοσιακές κοινωνίες ο ρόλος των παιδιών μέσα στην οικογένεια, από οικονομική άποψη, ήταν καταλυτικός, αφού σε πολύ μικρές ηλικίες αποτελούσαν πηγή εισοδήματος. Σήμερα το κόστος των παιδιών είναι σημαντικά μεγαλύτερο γιατί σύμφωνα με τη άνοδο του μορφωτικού επιπέδου, τα παιδιά βγαίνουν στην αγορά εργασίας σε πολύ μεγαλύτερες ηλικίες. Αυτό σημαίνει, ότι οι γονείς έπαψαν να στηρίζονται στα παιδιά τους εξαιτίας της οικονομικής βοήθειας που ενδεχόμενα θα τους παρέχουν, αντίθετα επιδιώκουν να τους προσφέρουν όσο το δυνατό καλύτερο επίπεδο διαβίωσης και μόρφωσης. Στις σημερινές οικογένειες υπάρχει χώρος για την ανάπτυξη των ξεχωριστών ενδιαφερόντων του κάθε μέλους της, γι' αυτό και όσο πιο περιορισμένος είναι ο αριθμός των μελών της τόσο πιο εύκολη είναι η πραγματοποίηση των ατομικών στόχων. Βέβαια η εξελικτική πορεία που σημειώνεται δεν είναι ομοιόμορφη σ' όλη την ελληνική επικράτεια. Υπάρχουν ακόμα και σήμερα περιοχές που η εικόνα των οικογενειών είναι η παραδοσιακή πολυμελής. Διαφορές όμως παρατηρούνται και λόγω των κοινωνικοοικονομικών τάξεων, εξαιτίας της θρησκείας, της οικονομικής κατάστασης και της εκπαίδευσης.

Στην σημερινή εποχή, το κόστος ενός παιδιού δεν μπορεί να προσδιοριστεί μόνο με οικονομικές παραμέτρους, αλλά λαμβάνεται σοβαρά υπόψη και ο χρόνος που απαιτείται για την ανατροφή του. Αυτό ισχύει γιατί η σημερινή γυναίκα στην πλειοψηφία της εργάζεται εκτός σπιτιού. Δηλαδή ο χρόνος που μπορεί να αφιερώσει στα παιδιά της είναι περιορισμένος. Παράλληλα και η εξωοικιακή απασχόληση επιδρά αρνητικά στη γονιμότητα, αφού η αφιέρωση χρόνου στο μέγλωμα ενός παιδιού, συνεπάγεται καθυστέρηση της εξέλιξης στο χώρο εργασίας που μεταφράζεται και σε μείωση του εισοδήματος της. Γι' αυτό οι τομείς εργασίας χωρίζονται σε δύο κατηγορίες, σ' αυτούς που μπορούν να συμβαδίσουν με τον χρόνο που απαιτείται για το μέγλωμα των παιδιών και σε αυτούς που είναι ασυμβίβαστοι, για παράδειγμα αρνητική σχέση μεταξύ γονιμότητας και απασχόλησης παρατηρείται κατά κανόνα στις βιομηχανικά αναπτυγμένες χώρες.

Το φαινόμενο αυτό παρατηρείται και στην Ελλάδα, με κάποιες διαφοροποιήσεις ως προς τις περιοχές. Στις αστικές περιοχές το κόστος παραίτησης από την εργασία είναι πολύ

υψηλό, γιατί εκτός από την μείωση του οικογενειακού εισοδήματος, που μπορεί να είναι προσωρινή, το μεγαλύτερο πρόβλημα εντοπίζεται στην δυσκολία επανένταξης στο εργατικό δυναμικό, λόγω της αυξημένης ανεργίας και εξαιτίας της αύξησης της ηλικίας που έχει δυσανάλογη σχέση με την εύρεση εργασίας. Οι δυσκολίες όμως συνεχίζονται ακόμα και στην περίπτωση που η επαγγελματική αποκατάσταση είναι εφικτή, διότι τα δικαιώματα που είχαν αποκτηθεί στην παλιά εργασία, δύσκολα μεταφέρονται στην καινούργια, με αποτέλεσμα μια γυναίκα να εργάζεται με χαμηλότερο μισθό, να υποβιβάζεται ο ρόλος της στην ιεραρχία της νέας εργασίας κλπ. Βέβαια υπάρχουν κάποιες εναλλακτικές λύσεις οι οποίες όμως δεν είναι ιδιαίτερα διαδεδομένες στην Ελλάδα, αυτές είναι: η μερική απασχόληση, και η δυνατότητα παρατεταμένης απουσίας λόγω μητρότητας. Ειδικά η δεύτερη εκδοχή είναι ακόμα σπανιότερη. Όλα αυτά λειτουργούν ανασταλτικά στην απόφαση για την απόκτηση παιδιών, που πλέον ο αριθμός τους φαίνεται ότι καθορίζεται πριν το γάμο. Αν πάλι η απόφαση είναι θετική (περισσότερα από ένα παιδιά) τότε στην πλειοψηφία τους τα ζευγάρια θεωρούν ως δεδομένη την μόνιμη απομάκρυνση της μητέρας από την εργασία της.

Στις αγροτικές περιοχές αυτές οι τάσεις αυτές προχωρούν με αργότερους ρυθμούς, λόγω της φύσης της γυναικείας εργασίας, που συνήθως έχει σχέση με οικογενειακές επιχειρήσεις, ή με προσφορά βοήθειας σε αγροτικές και κτηνοτροφικές εργασίες κλπ. Στον παρακάτω πίνακα γίνεται σύγκριση ανάμεσα στο δείγμα μας και στο δείγμα που παρουσιάζει η Ni Bhrolchain¹¹ και που αφορά πληθυσμό γυναικών στην Αγγλία. Τα δείγματα αυτά δεν είναι άμεσα συγκρίσιμα, όμως μπορούν να δώσουν πληροφορίες για την ανελαστικότητα στην αγορά εργασίας που εμφανίζεται στην Ελλάδα.

¹¹ Ni Bhrolchain, M. Fertility and Female Employment What Relationship? A Review of Micro-Level Issues and Evidence, Center of Population Studies, London School of Hygiene and tropical Medicine, University of London, 1980.

ΠΙΝΑΚΑΣ 9

Ιστορικό εργασίας των γυναικών ανάλογα με την περιοχή κατοικίας

	ΠΕΡΙΟΧΗ ΠΡΩΤΕΥΟΥΣΗΣ	ΛΟΙΠΕΣ ΑΣΤΙΚΕΣ ΠΕΡΙΟΧΕΣ	ΑΓΡΟΤΙΚΕΣ ΠΕΡΙΟΧΕΣ	ΣΥΝΟΛΟ ΧΩΡΑΣ	ΑΓΓΛΙΑ
ΕΡΓΑΣΤΗΚΑΝ ΣΥΝΕΧΕΙΑ	17,4%	12,7%	19,0%	16,8%	11%
ΑΦΗΣΑΝ ΤΗΝ ΕΡΓΑΣΙΑ ΤΟΥΣ ΚΑΤΑ ΤΗΝ ΕΠΟΧΗ ΤΟΥ ΓΑΜΟΥ: ΑΠΟ ΑΥΤΕΣ ΞΑΝΑΡΧΙΣΑΝ ΝΑ ΕΡΓΑΖΟΝΤΑΙ ΤΟΥΛΑΧΙΣΤΟΝ ΓΙΑ ΜΙΑ ΦΟΡΑ:	22,3%	22,0%	25,4%	23,4%	36%
ΑΦΗΣΑΝ ΤΗΝ ΕΡΓΑΣΙΑ ΤΟΥΣ ΚΑΤΑ ΤΗ ΓΕΝΝΗΣΗ ΤΟΥ ΠΡΩΤΟΥ ΠΑΙΔΙΟΥ: ΑΠΟ ΑΥΤΕΣ ΞΑΝΑΡΧΙΣΑΝ ΝΑ ΕΡΓΑΖΟΝΤΑΙ ΤΟΥΛΑΧΙΣΤΟΝ ΓΙΑ ΜΙΑ ΦΟΡΑ:	35,2%	34,5%	51,7%	40,0%	64%
ΑΦΗΣΑΝ ΤΗΝ ΕΡΓΑΣΙΑ ΤΟΥΣ ΚΑΤΑ ΤΗ ΓΕΝΝΗΣΗ ΤΟΥ ΠΡΩΤΟΥ ΠΑΙΔΙΟΥ: ΑΠΟ ΑΥΤΕΣ ΞΑΝΑΡΧΙΣΑΝ ΝΑ ΕΡΓΑΖΟΝΤΑΙ ΤΟΥΛΑΧΙΣΤΟΝ ΓΙΑ ΜΙΑ ΦΟΡΑ:	14,3%	9,2%	6,2%	10,7%	41%
ΑΡΙΘΜΟΣ ΠΕΡΙΠΤΩΣΕΩΝ	1.881	2.182	2.275	6.338	5.321

Ένα άλλο ενδιαφέρον χαρακτηριστικό, είναι η σχέση μεταξύ των στάσεων για τους ρόλους των δύο φύλων και της γονιμότητας. Όσο και αν φαίνεται περίεργο, οι έρευνες έδειξαν πως αυτή η σχέση είναι θετική όσο αφορά τις γυναίκες που έχουν προοδευτικές αντιλήψεις για τις σχέσεις των δύο φύλων, δηλαδή τείνουν να αποκτούν περισσότερα παιδιά. Αυτό συμβαίνει γιατί τα νέα ζευγάρια που υιοθετούν τον σύγχρονο τρόπο ζωής, γνωρίζουν ότι η ανατροφή ενός παιδιού αφορά εξίσου και τους δύο γονείς, επίσης σε πολλές περιπτώσεις δέχονται βοήθεια από τρίτους για τη φύλαξη των παιδιών. Αντίθετα οι γυναίκες που έχουν πιο παραδοσιακές αντιλήψεις σ' αυτό το ζήτημα, δύσκολα ζητούν βοήθεια για το μέγαλωμα των παιδιών τους ακόμα και από τον σύζυγό τους. Έτσι με την απόκτηση ενός ή δύο παιδιών αισθάνονται αδυναμία να ανταποκριθούν στις υποχρεώσεις που τους επιβάλλουν οι παραδοσιακές αντιλήψεις τους. Αυτό συνεπάγεται μία αρνητική στάση απέναντι στην γονιμότητα.

Τέλος, συγκρίνοντας τα αποτελέσματα των ερευνών, για την ανατροφή των παιδιών, που αφορούν την περιοχή της Αθήνας και των υπόλοιπων αστικών και αγροτικών περιοχών της Ελλά-

δας, παρατηρούμε τις σημαντικές διαφορές που υπάρχουν και αναφέρουμε μερικές από αυτές:

- Στην Αθήνα, η σχέση μεταξύ γονιμότητας και στάσεων για τους ρόλους των δύο φύλων είναι θετική, αφού οι παραδοσιακές αξίες στο μέγιστο των παιδιών, προϋποθέτουν μεγάλο κόστος είτε οικονομικό, είτε κοινωνικό, είτε επαγγελματικό.
- Η αρνητική επίδραση του επιπέδου εκπαίδευσης των γυναικών στη γονιμότητα είναι εντονότερη στις αγροτικές περιοχές σε σύγκριση με τις αστικές, γεγονός που δείχνει ότι ανάμεσα στις περισσότερο μορφωμένες γυναίκες συναντάται μεγαλύτερη αντίδραση στις παραδοσιακές αξίες, που κυριαρχούν στις αγροτικές περιοχές.
- Η ηλικία γάμου στις αστικές περιοχές είναι αρνητική ως προς τη γονιμότητα, αφού ο μέσος όρος ηλικίας έχει αυξηθεί, σε αντίθεση με τις αγροτικές περιοχές που παραμένει χαμηλός και έτσι η σχέση αυτή παραμένει θετική.
- Η γυναικεία απασχόληση στην Αθήνα είναι αρνητική ως προς τη γονιμότητα, σε σύγκριση με τις υπόλοιπες αστικές και αγροτικές περιοχές. Αυτή η παράμετρος είναι στατιστικά πολύ σημαντική.
- Όχι τόσο σημαντικό από στατιστικής άποψης, αλλά αξιωματικό είναι το γεγονός πως οι ρόλοι της απασχόλησης και της μητρότητας είναι περισσότερο συμβατοί στην επαρχία απ' ό,τι στις αστικές περιοχές, λόγω των μικρότερων αποστάσεων του τόπου της εργασίας με τον τόπο της κατοικίας και εξαιτίας της βοήθειας που παρέχεται από τα υπόλοιπα μέλη της οικογένειας στην φύλαξη των παιδιών.

Δ. Προτάσεις

Έχοντας αναλύσει ένα σημαντικό μέρος του δημογραφικού προβλήματος της Ελλάδας, στα παραπάνω κεφάλαια, έχουν επισημανθεί κάποια προβλήματα, που οδήγησαν σ' αυτό το αποτέλεσμα και τείνουν να το διογκώσουν. Σ' αυτό το σημείο της εργασίας επιχειρούνται κάποιες προτάσεις, που πιθανά να αποτελέσουν λύση σε ορισμένα από αυτά.

Στο σημείο αυτό κρίνεται αναγκαίο να διευκρινίσουμε, ότι στην προσπάθεια αντιμετώπισης της υπογεννητικότητας, οι προτάσεις χωρίζονται σε δύο κατηγορίες, σ' αυτές που προωθούν την άποψη για υπεργεννητικότητα (>3 παιδιά ανά οικογένεια) και σ' αυτές που εκφράζονται από εκείνους που θεωρούν πως είναι αρκετός ο αριθμός των παιδιών που διασφαλίζει την ανανέωση των γενεών.

Σ' αυτήν την εργασία θα γίνει μια ενδεικτική αναφορά των προτάσεων της πρώτης άποψης, αλλά θα ασχοληθούμε εκτενέστερα με την δεύτερη, αφού πιστεύουμε πως είναι προτιμότερο ο αριθμός των παιδιών να διασφαλίζει την ανανέωση των γενεών χωρίς όμως να τίθεται σε κίνδυνο η ποιότητα ζωής των πολιτών ενός κράτους.

Οι προτάσεις που έχουν σαν στόχο την δημιουργία κατάλληλης υποδομής ώστε τα ζευγάρια να αποκτούν όσο το δυνατό περισσότερα παιδιά, είναι οι εξής:

- Στα πλαίσια της εκπαίδευσης, θα πρέπει να τονίζεται η σημασία της οικογένειας της πολυτεκνίας και η σημαντικότητα του ρόλου της στην κοινωνία.
- Θα πρέπει να διευκολύνεται με όλους τους δυνατούς τρόπους η τέλεση γάμων σε μικρότερες ηλικίες και η απόκτηση παιδιών σε μικρό χρονικό διάστημα από το γάμο. Έτσι ο αναπαραγωγικός χρόνος αυξάνεται, γιατί η διαδικασία τεκνοποίησης ξεκινά πολύ νωρίς στη ζωή του ζευγαριού.
- Να υπάρξει ειδική μέριμνα για τις ομάδες ηλικιωμένων που προσφέρουν βοήθεια στα εγγόνια τους και στις νέες γενιές. Αυτό είναι ένα καλό κίνητρο για τους γονείς, όταν στηρίζονται στη βοήθεια των δικών τους, να αποκτούν περισσότερα παιδιά απ' όσα θα μπορούσαν να μεγαλώσουν από μόνοι τους.
- Οι οικογένειες με τρία παιδιά θα πρέπει να χαρακτηρίζονται πολύτεκνες, κάτι που σήμερα ισχύει μόνο για τις οικογένειες με τέσσερα παιδιά.
- Η εξασφάλιση οικογενειακής στέγης είναι ένα από τα ισχυρότερα κίνητρα για την τεκνοποίηση. Η στεγαστική πολιτική πρέπει να είναι άνετη με πολλά ευεργετήματα. Πολύτεκνοι με χαμηλά εισοδήματα πρέπει να αποκτούν δωρεάν κατοικία με προτεραιότητα στους υπερπολύτεκνους, αλλά και σε κάθε νέο ζευγάρι που αποκτά παιδί και το εισόδημά του είναι κάτω από ένα όριο πρέπει να ενισχύεται μέσα από ειδικό στεγαστικό

πρόγραμμα απόκτησης κατοικίας (χαμηλότοκα δάνεια, γενναία επιδότηση ενοικίου κλπ). Οικόπεδα ή εκτάσεις του δημοσίου να παραχωρούνται με αντιπαροχή για ανέγερση κατοικιών που θα καλύψουν στεγαστικές ανάγκες πολύτεκνων οικογενειών με χαμηλά εισοδήματα.

- Το επίδομα για το τρίτο παιδί να δίδεται μέχρι το τέλος της πρώτης σχολικής ηλικίας (12 ετών). Το ύψος που έχει σήμερα να αυξηθεί στο 50% του κατώτατου μηνιαίου μισθού και με προοπτική αύξησης, ώστε να φθάσει σύντομα το σύνολο του μισθού.
- Το επίδομα αυτό να δίδεται και στο δεύτερο παιδί για τρία χρόνια όταν το εισόδημα της οικογένειας είναι πολύ χαμηλό.
- Από το τέταρτο παιδί και πάνω να χορηγείται, σε οικογένειες με χαμηλά εισοδήματα, επίδομα διπλάσιο του προβλεπόμενου για το τρίτο παιδί, μέχρι το 18^ο έτος της ηλικίας ή το 21^ο εφ' όσον σπουδάζει.
- Φορολογικές απαλλαγές για κάθε παιδί. Να καθιερωθεί ως αφορολόγητο εισόδημα τα 3,4 εκατομμύρια για οικογένειες με δύο παιδιά, που θα αυξάνεται κατά 600 χιλιάδες δρχ για κάθε επιπλέον παιδί.
- Οι πολύτεκνες μητέρες να συνταξιοδοτούνται κανονικά από την υπηρεσία τους και να λαμβάνουν 2 χρόνια άδεια με αποδοχές σε κάθε τοκετό για τη φροντίδα του παιδιού στην πιο κρίσιμη ηλικία.

Πέρα από τα νέα μέτρα που προτείνονται πρέπει να τονιστεί ότι και σήμερα ισχύουν κάποια νομοθετικές ρυθμίσεις που αφορούν τους πολύτεκνους. Κάποιες από αυτές είναι η ισόβια σύνταξη, επιπλέον μόρια σε διορισμούς, απόκτηση άδειας για ταξί, μειωμένα εισιτήρια σε συγκοινωνίες, αρχαιολογικούς χώρους, κλπ, μεταγραφές φοιτητών, έκπτωση στην αγορά επιβατικού αυτοκινήτου κ.α.

Οι προτάσεις που αναφέρθηκαν παραπάνω, αποτελούν μέρος της εργασίας που έγινε για τη μελέτη του δημογραφικού προβλήματος της χώρας στην προσπάθεια εύρεσης λύσεων για την αποτελεσματική αντιμετώπισή του, από τη Διακομματική Κοινοβουλευτική Επιτροπή της Βουλής των Ελλήνων, τον Φεβρουάριο του 1993.¹² Όπως διευκρινίστηκε και στην αρχή, η

¹² Το τμήμα της εργασίας που περιλαμβάνει τις προτάσεις που αναφέρθηκαν, υπογράφεται από τους Βασίλειο Σωτηρόπουλο, Πρόεδρο, Βασίλειο Γερανίδη, Ανιπρόεδρο, Μανόλη Δρεγτάκη, Γραμματέα.

αναφορά αυτή βασίστηκε στο διαχωρισμό των προσπαθειών δημιουργίας πολύτεκνων οικογενειών και στα κίνητρα που πρέπει να δίνονται ώστε να αντιμετωπιστεί το πρόβλημα της υπογεννητικότητας. Η Επιτροπή αυτή, δεν περιορίστηκε στις πιο πάνω προτάσεις αλλά εντόπισε και κάποια άλλα προβλήματα που αφορούν γενικότερα την ελληνική οικογένεια και όχι μόνο τους πολύτεκνους. Αυτές -οι προτάσεις- είναι σύμφωνες με τον τρόπο σκέψης τον οποίο δομήθηκε αυτή η εργασία και υιοθετούνται ώστε παράλληλα με τις προσωπικές μας εκτιμήσεις, να επιχειρηθεί μια πιο ολοκληρωμένη άποψη για την επίλυση του προβλήματος έτσι όπως εμείς το εκλαμβάνουμε.

Η έρευνα που έγινε, με αντικείμενο τη γονιμότητα, οδήγησε τους επιστήμονες στο συμπέρασμα, ότι οι σημαντικότερες μεταβλητές που επιδρούν καταλυτικά σ' αυτήν, είναι η γυναικεία απασχόληση και η κατοικία. Αυτό σημαίνει πως οι προτάσεις που ακολουθούν, οδηγούν κυρίως προς αυτήν την κατεύθυνση.

- Δεν αρκεί να δίνεται από το κράτος οικονομική βοήθεια, με τη μορφή οικογενειακού επιδόματος ή επιδόματος τρίτου παιδιού. Ουσιαστικότερη παρέμβαση, θα ήταν η αναδιάρθρωση της αγοράς εργασίας για την Ελληνίδα μητέρα-εργαζόμενη. Πιο συγκεκριμένα:

1. να υπάρξει πρόγραμμα επανένταξης των γυναικών στο εργατικό δυναμικό της χώρας,
2. να δίδονται γονικές άδειες έστω και μερικά αμειβόμενες, όταν κρίνεται απαραίτητο,
3. να εφαρμοστούν ελαστικά ωράρια εργασίας ειδικά όταν οι ηλικίες των παιδιών είναι μικρές.

Συμπερασματικά, η σημερινή οικογένεια, έχει μεγαλύτερη ανάγκη από έναν επιπλέον μισθό, απ' ότι ένα οικογενειακό επίδομα.

- Δημιουργία εξωοικιακών υπηρεσιών, όπως δημιουργία παιδικών σταθμών ή αναβάθμιση των ήδη υπαρχόντων, κατάργηση εναλλασσόμενων ωραρίων στα σχολεία, δημιουργία χώρων μελέτης και διασκέδασης, που θα απασχολούνται τα παιδιά μετά το σχολείο.

Στην συνέχεια αναφέρονται κάποιες προτάσεις πιο γενικές, που μπορούν να αποτελέσουν σημαντικό βοήθημα στην λύση του προβλήματος.

- Να γίνουν πιο ελαστικοί οι νόμοι που αφορούν την υιοθεσία των παιδιών, έτσι ώστε οι οικογένειες που επιθυμούν να υιοθε-

τήσουν ένα παιδί, είτε γιατί αδυνατούν να κάνουν δικά τους, είτε γιατί θέλουν να μεγαλώσουν περισσότερο την οικογένειά τους, να μη βρίσκονται αντιμέτωποι με το γραφειοκρατικό σύστημα που επικρατεί σ' αυτές τις υπηρεσίες. Παράλληλα θα δοθεί λύση και σ' ένα σημαντικό κοινωνικό πρόβλημα που έχει να κάνει με τον κορεσμό που παρατηρείται τα τελευταία χρόνια στα ιδρύματα αυτά.

- Να προωθείται η επαγγελματική αποκατάσταση των νεαρών άνεργων γονέων, με προτεραιότητα συμμετοχής σε αμειβόμενα σεμινάρια επαγγελματικής κατάρτισης.
- Οι ασφαλιστικοί φορείς θα πρέπει να καλύπτουν τα έξοδα της τεχνητής γονιμοποίησης για ζευγάρια που αδυνατούν να αποκτήσουν παιδιά, αφού αυτή η μέθοδος είναι ιδιαίτερα δαπανηρή.
- Να βελτιωθούν οι υγειονομικές μονάδες και να δοθεί ιδιαίτερη έμφαση στην αντιμετώπιση της βρεφικής θνησιμότητας, ειδικά σε περιοχές που στερούνται νεογνικών μονάδων.
- Με δεδομένη την αρνητική σχέση μεταξύ ανεργίας και γονιμότητας, να αναπτυχθεί η περιφέρεια της χώρας, δημιουργώντας νέες θέσεις εργασίας, μειώνοντας τη βιομηχανική ανάπτυξη που αυξάνεται επικίνδυνα στην περιοχή της Αττικής αλλά μειώνεται ανησυχητικά στην υπόλοιπη Ελλάδα. Αυτό θα είχε σαν αποτέλεσμα τη αποσυμφόρηση της Αθήνας, την συνολική ανάπτυξη της χώρας και τη δημιουργία κινήτρου για τους νέους, να φύγουν από τα μεγάλα αστικά κέντρα ώστε να περιοριστεί σημαντικά το πρόβλημα της ανεργίας που αποτελεί ανασταλτικό παράγοντα στην δημιουργία οικογενειών.

Κεφάλαιο 5:

ΣΥΝΟΨΗ ΚΑΙ ΣΥΜΠΕΡΑΣΜΑΤΑ

Μελετώντας την εξέλιξη μιας ανθρώπινης κοινωνίας μέσα στο χρόνο, καταλαβαίνουμε ότι πρόκειται για δυναμική πορεία, με πολλές μεταβολές, ποσοτικές και ποιοτικές, στα χαρακτηριστικά της. Ποσοτικές χαρακτηρίζονται οι αλλαγές που αφορούν

τον αριθμό του πληθυσμού, ενώ οι ποιοτικές αναφέρονται στην μεταβολή της δομής της.

Η επιστήμη της Δημογραφίας, δίνει έμφαση στην μελέτη αυτών των χαρακτηριστικών, αφού θεωρείται πολύ σημαντική η επιρροή αυτών, στον κοινωνικό και οικονομικό χαρακτήρα της κοινωνίας. Οι κοινωνικοί επιστήμονες αναλύουν όλα τα φαινόμενα που λαμβάνουν χώρα σε μια κοινωνία, και διατυπώνουν σχετικές θεωρίες, με στόχο την επίλυση των προβλημάτων της και την καλύτερη οργάνωση σε οικονομικό, πολιτικό και κοινωνικό επίπεδο.

Η ιστορική αναδρομή στις δημογραφικές θεωρίες, φανερώνει έντονα την ανάγκη των ανθρώπων να οργανώσουν καλύτερα τις ομάδες τους από τα πολύ παλιά χρόνια. Οι προσπάθειες αυτές εντοπίζονται στα κείμενα διαφόρων θρησκειών και στα συγγράμματα φιλοσόφων, οι οποίοι ήταν οι μόνοι φορείς που είχαν τη δυνατότητα να διαμορφώσουν ήθη, έθιμα και νόμους σύμφωνα με τον σχεδιασμό ανάπτυξης της κοινωνίας, όπως θεωρούσαν καλύτερα. Η εμφάνιση της επιστήμης της Δημογραφίας, απέφερε περισσότερες πληροφορίες για το γνωστικό αντικείμενο, αλλά προκάλεσε και διαμάχες μεταξύ των επιστημών που το εξέταζαν και διατύπωναν θεωρίες, οι οποίες όμως δεν είχαν εφαρμογή σε όλες τις ανθρώπινες κοινωνίες. Αυτό οφείλεται στις διαφορές που παρουσιάζουν τα χαρακτηριστικά των διαφόρων ομάδων. Μερικές από αυτές εντοπίζονται στο πληθυσμιακό μέγεθος, στο γεωγραφικό χώρο, στην ηλικιακή κατανομή, στην αστικοποίηση του κλπ. Αποτελεί όμως κοινή παραδοχή πως το σημαντικότερο από αυτά είναι η φυσική μεταβολή των πληθυσμών.

Στην εργασία αυτή επιχειρήθηκε η ανάλυση της μεταβολή του πληθυσμού στην Ελλάδα και η σχέση της με την πορεία άλλων κρατών, από την μεταπολεμική περίοδο μέχρι σήμερα (1950-1992).

Συμπερασματικά, λοιπόν αναφέρεται πως η πορεία του ελληνικού πληθυσμού, συγκλίνει σε πολλά σημεία με την πορεία των χωρών της Ευρωπαϊκής Ένωσης, στην οποία εντάσσεται γεωγραφικά, οικονομικά και πολιτισμικά. Μάλιστα, βρίσκεται σε πλεονεκτικότερη θέση, εξαιτίας του μεγαλύτερου όρου ζωής και του χαμηλού ποσοστού διαζυγιότητας. Παρ' όλα αυτά όμως οι παράλληλες πορείες των χωρών αυτών εντοπίζονται στην

σημαντική αύξηση των γεννήσεων (1950), που όμως μέχρι σήμερα βρίσκονται σε φθίνουσα πορεία, με αποτέλεσμα τη γήρανση του πληθυσμού, αφού δεν διασφαλίζεται πλέον η ανανέωση των γενεών.

Αντίθετα με την σύγκλιση που διαπιστώθηκε παραπάνω μεταξύ της Ελλάδας και των χωρών της Ευρωπαϊκής Κοινότητας, παρατηρήθηκε σημαντική απόκλιση σε σχέση με γειτονικές χώρες. Πρόκειται για τις χώρες της Χερσονήσου του Αίμου. Από αυτές η Βουλγαρία, η Ρουμανία και η Γιουγκοσλαβία, παρουσιάζουν μία σταθερότητα στην ηλικιακή δομή τους, αφού η γήρανση του πληθυσμού δεν έχει αυξητικές τάσεις.

Η Αλβανία και η Τουρκία, παρουσιάζουν μεγάλα ποσοστά γεννητικότητας και οι πληθυσμιακές πυραμίδες τους έχουν έντονα νεανική μορφή, χωρίς να υπάρχουν προοπτικές μεταβολής της δομής τους. Παρ' ότι οι δύο χώρες αυτές συνορεύουν με τη χώρα μας, και θα ήταν αναμενόμενη κάποια ομοιογένεια σε ορισμένα από τα χαρακτηριστικά τους, όμως μεταξύ αυτών παρατηρούνται σημαντικές διαφορές σε πολιτισμικό επίπεδο, αφού οι θρησκευτικές πεποιθήσεις, τα ήθη και τα έθιμα, δεν παρουσιάζουν ομοιότητες.

Γενικότερα, θα μπορούσαμε να πούμε, ότι οι χώρες της Βαλκανικής χερσονήσου (του Αίμου), χωρίζονται σε τρεις ομάδες. Στην πρώτη ανήκει η Ελλάδα, στη δεύτερη η Βουλγαρία, η Ρουμανία και η Γιουγκοσλαβία και στην τρίτη η Τουρκία και η Αλβανία. Η πορεία και των τριών αυτών ομάδων φαίνεται ότι είναι παράλληλη αλλά με σημαντική χρονική υστέρηση, ιδίως για τις τελευταίες χώρες.

Η ανάλυση της Ελληνικής πραγματικότητας αυτής καθ' αυτής και όχι αναλογικά με άλλα κράτη, επέδειξε πτώση του δείκτη γεννητικότητας, μείωση του ρυθμού θνησιμότητας, μείωση της γαμηλιότητας και αύξηση του αριθμού των διαζυγίων. Όλα αυτά διαμορφώνουν την δημογραφική εικόνα της χώρας μας.

Σε μία προσπάθεια επεξήγησης αυτών των δεδομένων, μπορούμε να αναφερθούμε σε διάφορες παραμέτρους που παίζουν καθοριστικό ρόλο στη διαμόρφωσή τους. Για παράδειγμα, η υπογεννητικότητα έχει άμεση σχέση με την γεωγραφική κατανομή του πληθυσμού. Η συγκέντρωση μεγάλου μέρους του πληθυσμού κυρίως στην Αθήνα, αλλά και σε άλλα μεγάλα

αστικά κέντρα δεν ευνοεί την δημιουργία μεγάλων οικογενειών, λόγω έλλειψης χώρου, αφού η αναλογία ατόμων ανά δωμάτιο πολυκατοικίας είναι πολύ χαμηλή, επίσης η αύξηση της ανεργίας, λόγω της κάλυψης των θέσεων εργασίας, είναι ανασταλτικός παράγοντας στην γονιμότητα. Διαπιστώνουμε λοιπόν την αναγκαιότητα της αποκέντρωσης, την ηθική και υλική συμπαράσταση της πολιτείας ώστε να δοθούν κίνητρα, ειδικά στους νέους ανθρώπους, να επιστρέψουν σε περιοχές της Ελλάδας άμεσα αξιοποιήσιμες αλλά προς το παρών ανεκμετάλλευτες.

Η γήρανση του πληθυσμού έχει αρνητικές συνέπειες στους εργασιακούς χώρους. Αυτό οφείλεται στο γεγονός ότι πολλές θέσεις καταλαμβάνονται από άτομα άνω των 45 χρόνων. Αυτά τα άτομα είναι δυσπροσάρμοστα στις νέες τεχνικές μεθόδους, ενώ οι μισθοί τους είναι μεγαλύτεροι λόγω προϋπηρεσίας. Η γήρανση του εργατικού δυναμικού προβλέπεται ότι θα συνεχιστεί και στις πρώτες δύο δεκαετίες του επόμενου αιώνα.

Αποτέλεσμα των πιο πάνω θα είναι η αύξηση των κοινωνικών δαπανών για συντάξεις και περίθαλψη των υπερήλικων, καθώς και για επιδόματα ανεργίας.

Στην προσπάθεια αντιμετώπισης του προβλήματος με επιδόματα θα πρέπει να προστεθεί και το επίδομα τρίτου και τέταρτου παιδιού, ως κίνητρο για μεγαλύτερες οικογένειες. Όμως πάλι καταλήγουμε στο συμπέρασμα πως η οικονομική βοήθεια του κράτους με την μορφή επιδομάτων, μπορεί να οδηγήσει την εθνική οικονομία σε αδιέξοδο, αλλά και ταυτόχρονα να μην αποτελεί ουσιαστική βοήθεια προς τους πολίτες. Έτσι επιστρέφουμε στην αρχική σκέψη, πως η αποκέντρωση είναι κυριότερος παράγοντας ανάπτυξης, αφού η δημιουργία νέων θέσεων εργασίας εκτός της απορρόφησης του νεανικού εργατικού δυναμικού, ευνοεί και την γυναικεία εξωοικιακή εργασία, που αποφέρει σημαντική οικονομική βοήθεια σε κάθε οικογένεια.

Πρέπει να δοθεί μεγαλύτερη έμφαση στην γυναικεία απασχόληση, αφού οι γυναίκες αποτελούν σημαντικό τμήμα στο σύνολο του πληθυσμού, όπως επίσης και την κυριότερη συνισταμένη για την τεκνοποίηση. Άρα θα πρέπει να ληφθούν μέτρα βοήθειας των εργαζόμενων γυναικών, για το μέγαλωμα των παιδιών τους. Όσο πιο ευνοϊκά είναι αυτά τόσο πιο εύκολη θα είναι η απόκτηση μεγαλύτερου αριθμού παιδιών.

Τέλος για την αντιμετώπιση του ζητήματος αυτού, θα πρέπει να υπάρξει εκτεταμένη έρευνα, συλλογή στοιχείων και προτάσεων με την συμμετοχή των πολιτών, μέσω ερωτηματολογίων, και μακροχρόνια συνεργασία μεταξύ κοινωνικών επιστημόνων (δημογράφων) και πολιτικής ηγεσίας για την υλοποίηση ενός προγράμματος που θα οδηγήσει, αν όχι στην άμεση λύση, τουλάχιστον στην βελτίωση του δημογραφικού προβλήματος της Ελλάδας.

Βιβλιογραφία:

1. T. Lynn Smith, *Fundamentals of Population Study*, J. B. Lippincott Company, 1960.
2. David Coleman and Roger Schofield (editors), *The State of Population Theory-Forward from Malthus*, Basil Blackwell, 1986.
3. Thomas R. Ford and Gordon F. De Jong (editors), *Social Demography*, Prentice-Hall Inc., 1970.
4. Charles B. Nam and Susan Phillider, *Population, a basic Orientation* (second edition), Prentice-Hall Inc., 1984.
5. Philip M. Hauser and Otis Dudley Duncan (editors), *The Study of Population-An Inventory and Appraisal*, The University of Chicago Press, 1959.
6. Peter C. Cox, *Demography* (fifth edition), Cambridge University Press, 1976.
7. John S. Pobee (editor), *Religion, Morality and Population Dynamics*, The University of Ghana, 1974.
8. Scott W. Menard and Elizabeth W. Moen, *Perspectives on Population- an Introduction to Concepts and Issues*, Oxford University Press, 1987.
9. ΒΟΥΛΗ ΤΩΝ ΕΛΛΗΝΩΝ, Διακομματική Κοινοβουλευτική Επιτροπή, *Για τη μελέτη του δημογραφικού προβλήματος της χώρας και διατύπωση προτάσεων για την αποτελεσματική αντιμετώπισή του. Πόρισμα*. Αθήνα, Φεβρουάριος 1993.
10. ΕΘΝΙΚΟ ΚΕΝΤΡΟ ΚΟΙΝΩΝΙΚΩΝ ΕΡΕΥΝΩΝ, *Οι Δημογραφικές Εξελίξεις στη Μεταπολεμική Ελλάδα, εκδόσεις Λιβάνη-Νέα Σύνορα*, 1992.